

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

PK-yritysten tilintarkastus 2010-luvulla

Laadunvalvonta

Maria Parkkila

Liiketalouden koulutusohjelma
Taloushallinnon suuntautuminen
Tradenomi

TORNIO 2011

TIIVISTELMÄ

Parkkila, Maria 2011. Pk-yritysten tilintarkastus 2010-luvulla. Laadunvalvonta. Opinnäytetyö. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. Kaupan ja kulttuurin toimiala. 46 sivua.

Opinnäytteen tavoitteena on selvittää, minkälaista tilintarkastusta pk-yrityksissä tulevaisuudessa tarvitaan ja miten tilintarkastuksen laatu varmistetaan.

Opinnäytetyön teoriaosa käsittelee tilintarkastusprosessia, alaan vaikuttavia lakeja, tilintarkastajajärjestelmää sekä laadunvarmistusta. Teoriatiedon hankinnassa on käytetty painettua kirjallisuutta, lehtiartikkeleita, internetiä sekä tilintarkastusalan, osakeyhtiöläkeja sekä tilintarkastusalan standardeja ja suosituksia. Tutkimuksen empiirinen osa toteutettiin viiden KHT- ja HTM- tilintarkastajan henkilökohtaisin teemahaastatteluin, joiden avulla saatiin ajankohtainen kuva pk-yrityksen tilintarkastuksesta 2010-luvun Suomessa.

Opinnäytetyön perusteella voi todeta, että Suomen tilintarkastusjärjestelmä on hyvä ja toimiva. Vuoden 2007 tilintarkastuslaki ja laadunvalvonnan uudistaminen ovat parantaneet tilintarkastusten laatua. Tilintarkastus on ja sen tulee myös tulevaisuudessa olla ammattimaista ja korkeatasoista. Se tarkoittaa ainoastaan hyväksytyjen tilintarkastajien käyttöä. Väistämättä kehitystä tulee tapahtumaan niin, että päällekkäisiä toimintoja (HTM- ja KHT) ja organisaatioita tullaan poistamaan.

Tilintarkastajajärjestelmää pyritään yhdenmukaistamaan yhtenäiseen ammattitutkintoon. Pk-yritysten tilintarkastus perustuu samoihin hyvän tilintarkastustavan mukaisiin käytäntöihin kuin isompienkin yhtiöiden tilintarkastus.

Asiasanat: Pk-yritys, tilintarkastus, tilintarkastajajärjestelmä, laadunvalvonta

ABSTRACT

Parkkila, Maria 2011. SMEs in the audit in the 2010s. Quality control. The thesis Kemi-Tornio University of Applied Sciences. Trade and culture sector. 46 pages.

The purpose of the thesis is to find out what kind of audit of SMEs in the future is needed and how to ensure audit quality.

Theoretical part of the thesis deals with the audit process, the laws affecting the sector, auditor and quality assurance system. Theory of knowledge acquisition has been used in printed books, magazine articles, the Internet, as well as the accounting profession, Companies Act, help banks as well as the field of auditing standards and recommendations. The empirical part of the to-five were done in KHT and HTM auditors most personal theme interviews, which yielded the current picture of an SME audit of the 2010s in Finland.

On the basis of the thesis may be noted that the audit system in Finland is a good and functional. The 2007 Audit Law and the quality control of the reform are to improve the quality of audits. The audit has been and will in future be professional and high quality. It simply means the use of approved auditors. Inevitably, the development is going to happen so that the overlapping functions (HTM, and APA), and organizations will be removed.

Auditor of the scheme seeks to harmonize a single professional. SMEs in the audit based on the same generally accepted auditing standards in accordance with the practices of companies audit.

Keywords: SME, the audit, the auditor system, quality control

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	2
1.1 Opinnäytetyön tavoitteet	3
1.2 Tutkimusmenetelmä ja sen perustelu	4
2 TILINTARKASTUS	6
2.1 Tilintarkastuslain kokonaisuudistus	6
2.2 Tilintarkastuslainsäädäntö	6
2.3 Tilintarkastusalan standardit ja suositukset.....	7
2.4 Hyvä tilintarkastustapa ja eettiset ohjeet	8
2.5 Tilintarkastusprosessi	9
2.6 Tilintarkastajien valvontajärjestelmä.....	13
2.7 Nykyinen tilintarkastajajärjestelmä.....	14
2.8 Tilintarkastajajärjestelmän uudistaminen.....	17
2.9 Laadunvarmistus	20
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	24
3.1 Aineiston keruu	24
3.2 Teemahaastattelut	26
3.3 Aineiston käsittely	27
4 TULOKSET	29
4.1 Pk-yritysten tilintarkastus 2010-luvulla	29
4.2 Laadunvalvonta	32
4.3 Tilintarkastajajärjestelmän uudistaminen.....	35
4.4 Tilintarkastusrajat.....	37
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	38
5.1 Pk-yrityksen tilintarkastus 2010-luvulla	38
5.2 Laadunvalvonta	39
5.3 Tilintarkastajajärjestelmä	39
6 YHTEENVETO	41
LÄHTEET	45

1 JOHDANTO

Viime vuosien aikana Suomessa on toteutettu monia yritystoimintaan liittyviä lakiuudistuksia. Uusi osakeyhtiölaki, OYL 21.7.2006/624, tuli voimaan vuonna 2006. Joustavan ja selkeän osakeyhtiölain tarkoituksena oli helpottaa osakeyhtiöiden perustamista ja toimintaa. Samalla laki lisäsi yritysjohdon ja hallituksen jäsenten vastuuta. Tilintarkastuslaki, TTL 13.4.2007/459, uudistui heinäkuussa 2007 sekä myöhemmin heinäkuussa 2010 asunto-osakeyhtiölakimuutoksen takia. Vuoden 2007 tilintarkastuslakimuutoksen vaikutuksesta pienten yhtiöiden tilintarkastuksista luopuminen tuli mahdolliseksi tietyissä rajoissa. Lain vaikutuksesta tilintarkastajien vastuut lisääntyivät. Myös muun taloushallintoalan, kuten tilitoimistojen, vastuut ovat kasvaneet.

Pk-yritysten toimintaan ja omistajayrittäjien päätöksentekoon olennaisesti vaikuttavat lakimuutokset saavat jatkoa asteittain voimaantulevista tai valmisteilla olevista lakipaketeista. Vuoden 2010 alussa tuli voimaan useita laki- tai veromenettelymuutoksia, jotka vaikuttavat merkittävästi yritysten taloushallintoon vuoden 2010 ja sen jälkeen tulevien vuosien aikana. Vuoden 2010 alussa käyttöön otetun verotilimenettelyn vaikutuksesta taloushallintoalan palveluita on kehitetty muuttuvan tilanteen mukaan. Nähtäväksi jää, mikä vaikutus vuoden 2012 valtiontalouden budjetilla ja mm. yhteisö- ja pääomaveromuutoksilla on pk-yritysten toimintaan. Vaatimus tilinpäätöksen ja taloudellisen raportoinnin oikeellisuudesta korostuu enemmän kuin aikaisemmin.

Työllisyyden turvaamiseksi Suomessa tarvitaan tulevana vuosinakin toimintaympäristön muutoksiin joustavasti reagoivia kehittyviä yrityksiä. Taloushallintoalan, kuten tilitoimistopalveluiden ja tilintarkastuspalveluiden, tulee tarjota yrityksille sellaista korkeatasoista ammattitaitoista ja laadullista palvelua, joka kantaa yrityksiä näiden laajojen verotus- ja muiden lakimuutosten yli sekä kansantalouden taantumanaikana. Globaali talous, Kiinan, Yhdysvaltojen ja Euroopan tilanne vaikuttavat kansainvälisesti toimiviin suomalaisyrityksiin jatkuvasti, mutta myös pienempiin kotimaisiin yrityksiin välillisesti.

Tilitoimistoalan ja tilintarkastusalan tekemissä aiemmissa tutkimuksissa on ilmennyt konsultoivien laskentapalveluiden tarve. Keskeinen haaste on määrittellä, millä keinoilla ja resursseilla ne saavutetaan. Verotuslainsäädännön muuttuessa ennakoivan verotussuunnittelun ja verotusneuvonnan tarve kasvaa kaikenkokoisilla yrityksillä. Tilintarkas-

tusalalle perinteisten tilintarkastuspalveluiden rinnalle tulee lisää neuvontapalveluita. Muuttuva verotusmenettely, taloushallinto sähköisine palveluineen sekä yritysten kansainvälistymisen jatkuminen asettavat tilintarkastuksen tulevana vuosina entistä tärkeämpään rooliin. Käytännössä tilintarkastajien työmäärä kasvaa. Samaan aikaan tilintarkastusalan laadunvalvontaa ja pätevyyskriteereitä ollaan lainsäätäjän taholta osittain muuttamassa. Suomessa tilintarkastuksen laadunvarmistusjärjestelmä on uudistettu vuoden 2009 aikana. (Keskuskauppakamari 2011.)

Laajojen lakimuutosten ja kansantaloudessa tapahtuvien muutosten takia on tärkeää pohtia, miten taloushallinnon ja tilintarkastuksen alat tulevat muuttumaan tulevana vuosina. Tässä opinnäytetyössä asioita lähdetään tarkastelemaan tilintarkastusalaan syvennyksen. Tavoitteena on tutkia tilintarkastusta ja alan laadunvalvontaa. Minkälaista tilintarkastusta ja tilintarkastajia pk-yrityksissä tarvitaan tulevaisuudessa?

1.1 Opinnäytetyön tavoitteet

Vuosikymmenen vaihtuessa 2010-luvulle tilintarkastusala on monien haasteiden edessä. Tulevaisuudessa tilintarkastuksen rooli on entistä tärkeämpi. Yritykset ovat kansainvälisempiä kuin ennen, laskentaprosessit nopeutuvat ja muuttuvat yhä enemmän reaaliaikaisiksi sähköisen taloushallinnon avulla. Opinnäytetyön tavoitteina oli selvittää, minkälaista tilintarkastusta Pk-yrityksissä tulevaisuudessa tarvitaan ja miten tilintarkastuksen laatu varmistetaan. Pienet ja keskisuuret yritykset (Pk-yritykset) ovat yrityksiä, joiden palveluksessa on vähemmän kuin 250 työntekijää ja vuosiliikevaihto on enintään 50 miljoonaa euroa (40 miljoonaa euroa ennen vuotta 2003) tai taseen loppusumma on enintään 43 miljoonaa (27 miljoonaa euroa ennen vuotta 2003) euroa ja jotka täyttävät alla määritellyn perusteen riippumattomuudesta. Riippumattomia yrityksiä ovat yritykset, joiden pääomasta tai äänivaltaisista osakkeista 25 prosenttia tai enemmän ei ole yhden sellaisen yrityksen omistuksessa tai sellaisten yritysten yhteisomistuksessa, joihin ei voida soveltaa tilanteen mukaan joko Pk-yrityksen tai pienen yrityksen määritelmää. (Tilastokeskus 2011.)

Tilintarkastuksen standardit ja KHT-yhdistyksen tilintarkastussuosituksukset suomalaisen tilintarkastuslainsäädäntöön ja -käytäntöihin tulevat kotimaisen ja kansainvälisen lainsäädännön, IFRS:n ja EU-lainsäädännön vaikutuksesta. Mikä vaikutus niillä on tilintarkastajien työhön käytännössä: mitkä tekijät edistävät toimintoja ja mitkä jarruttavat.

KHT-yhdistyksen tilintarkastussuosituksset sisältävät kaikkia tarkastuskohteita koskevat peruseriaatteet, menettelytavat ja ohjeet yhteisön koosta riippumatta. Lähtökohtana ovat usein suuryritykset. Opinnäytetyön haastatteluissa kysyttiin tilintarkastajien mieltä siitä, miten hyvin standardit ja suositukset sopivat pk-yritysten tilintarkastukseen. Miten tilintarkastustyö ja raportointi tulisi tehdä, että se parhaiten palvelisi pk-yritysten, niiden yritysjohton ja hallitusten, vastuun ja toimintojen ja ymmärtämistä.

Tutkimuksessa kysyttiin tilintarkastajilta myös, minkälaisia odotuksia tilintarkastajilla on kirjanpitäjille, sekä etsitään taloushallinnon ja kirjanpitopalveluiden puolelta kehittymistä vaativia osa-alueita. Miten hyvin yritysten tuottama taloudellinen informaatio ja raportointi, kuten tilinpäätöspaketti, ovat ymmärrettävissä ja hyödynnettävissä pk-yritysten toiminnassa? Kuinka hyvin tunnuslukuanalyysi toimii tilintarkastusraportoinnin apuvälineenä, miten sähköinen taloushallinto, veroilmoitukset ja verotilimenettely vaikuttavat tilintarkastuksen tekemiseen.

Tilintarkastuksen laadunvalvontajärjestelmä ja tilintarkastuskelpoisuuden määrittäminen ovat muutoksessa. Tutkimuksessa selvitettiin, mitä laatu on, mistä osatekijöistä laatu muodostuu ja miten se on saavutettavissa. Minkälaisia vaikutuksia tilintarkastajat näkevät laadunvalvontajärjestelmän muuttamisessa? Kuinka vaikutukset näkyvät tilintarkastusyhteisöjen toimissa. Mitä mieltä tilintarkastajat ovat tilintarkastajajärjestelmän uudistamisesta, työkokemuksen pituudesta ja tutkintovaatimuksista.

Kokonaisuudessaan kysymys kuuluu, miten Suomessa voidaan 2010-luvulla turvata laadukkaat tilintarkastuspalvelut. Muuttuva globaali toimintaympäristö ja kestävä kehityksen strategiat pitää huomioida. Jos tilintarkastajille annettaisiin mahdollisuus itse päättää suoraan niin, minkälaista tilintarkastusta ja tilintarkastajia ja laadullisia tekijöitä he haluaisivat 2010-luvulla.

1.2 Tutkimusmenetelmä ja sen perustelu

Opinnäytetyöni toteutin kvalitatiivisena tutkimuksena. Tutkimusongelma, tilintarkastusalan tutkiminen ja laadunvalvonta, on aihealueina vaativia. Aineistonkeruu edellyttää tulkinnallista lähestymistapaa. Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää ihmisten ja organisaatioiden toimintaa ja löytää ilmiöiden yhteisiä merkityksiä. Tutkimus-

tyyppejä ovat mm. tapaustutkimus ja toimintatutkimus. (Hämeen ammattikorkeakoulu 2010.) Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus vastaa kysymyksiin miksi, miten tai millainen. Siinä rajoitetaan yleensä pieneen tapausmäärään, mutta ne pyritään analysoimaan mahdollisimman tarkasti. Tutkittavat valitaan harkinnanvaraisesti, eikä pyritäkään tekemään tilastollisia yleistyksiä. Tutkimuksessa hyödynnetään psykologian ja muiden käyttäytymistieteiden oppeja. Kohderyhmän arvot ja asenteet tai tarpeet ja odotukset selvittämällä saadaan tarpeellista tietoa toiminnan kehittämiseen, vaihtoehtojen etsimiseen sekä jatkotutkimusaiheisiin. (Heikkilä 2002, 16.)

Tutkimusmenetelmänä käytin teemahaastattelua, koska tilintarkastusalaa tutkittaessa on tärkeää, että asiantuntijoiden erilaiset näkökulmat pääsevät esille. Kvalitatiivista tutkimusta varten tietoja kerätään avoimilla keskustelunomaisilla haastatteluilla, tiettyyn aihealueeseen keskittyvillä teemahaastatteluilla tai 4 - 8 henkilön ryhmäkeskusteluilla. Haastatteluille on tyypillistä vuorovaikutus, jossa molemmat osapuolet, haastateltava ja haastattelija, vaikuttavat toisiinsa. Suorien kysymysten lisäksi voidaan käyttää ns. kolmas-henkilö-tekniikkaa, eli kysyä epäsuorasti jonkin kollegan, kolmannen osapuolen mielipidettä asiaan. Tutkija voi kerätä aineistoa myös ns. osallistuvan havainnoinnin avulla, tekemällä itse havainnoita tai osallistumalla tutkimansa yhteisön toimintaan. Eläytymismenetelmässä vastaajat kirjoittavat pienimuotoisia tarinoita kehyskertomuksen antamien mielikuvien mukaan. (Heikkilä 2002, 17.)

Tilintarkastusalan haastattelumenetelmäksi sopii parhaiten teemahaastattelu eli ns. puolistrukturoitu haastattelu, jota kutsutaan myös kohdennetuksi haastatteluksi, the focused interview. Haastateltavat ovat kokeneet tietyn tilanteen, jonka tärkeitä osia, rakenteita, prosesseja ja kokonaisuutta tutkija on ennalta selvittänyt. Tämän sisältö- ja tilanneanalyysin pohjalta haastattelija kehittää haastattelurungon. Haastattelu suunnataan ennalta analysoituihin haastateltavien subjektiivisiin kokemuksiin. Teemahaastattelu etenee yksityiskohtaisten kysymysten sijaan tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Haastattelija vapautuu tutkijanäkökulmasta, ja haastateltavan mielipide tulee esille. Ihmisten tulkinat asioista ja heidän asioille antamat merkitykset ovat keskeisiä samoin kuin se, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Teemahaastattelussa aihepiirit; teema-alueet, ovat kaikille samat. Kysymysten muoto ja järjestys eivät ole niin tarkkoja kuin strukturoidussa haastattelussa, mutta haastattelu ei kuitenkaan ole täysin vapaa kuin syvähaastattelu. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47 - 48.)

2 TILINTARKASTUS

2.1 Tilintarkastuslain kokonaisuudistus

Suomessa toteutettiin tilintarkastuslain kokonaisuudistus vuonna 2007. Uusi tilintarkastuslaki (TTL 13.4.2007/459) tuli voimaan 1.7.2007. Se perustui tilintarkastuslakityöryhmän 2003 antamaan raporttiin sisältyviin ehdotuksiin sekä uuteen tilintarkastusdirektiiviin (2006/43/EY). Uudella lailla tilintarkastajan raportointia koskevia säännöksiä muutettiin vastaamaan kansainvälistä käytäntöä. Tilintarkastusdirektiivin täytäntöönpanemiseksi lakiin otettiin uusia säännöksiä laadunvarmistuksesta, julkisen kaupankäynnin kohteena olevan yhteisön tilintarkastajaa koskevista lisävaatimuksista, valvontaelinten kokoonpanosta sekä kansainvälisestä valvontayhteistyöstä. Tilintarkastajan riippumattomuutta sekä hyväksymistä ja rekisteröintiä koskevia pykäläiä muutettiin vastaamaan direktiivin säännöksiä. (Keskuskauppakamari 2010.)

Suomessa yhteisössä ja säätiössä on valittava tilintarkastaja ja tehtävä tilintarkastus tilintarkastuslain, kirjanpitolain sekä kyseistä yhteisöä tai säätiötä koskevan lain mukaisesti. Pienimmät yhteisöt ja osuuskunnat on vapautettu lakisääteisestä tilintarkastusvelvollisuudesta rajoissa: liikevaihto 200 000 euroa, taseen loppusumma 100 000 euroa ja henkilöstömäärä 3 henkilöä. Yhteisöllä on oltava KHT-tilintarkastaja tai KHT-yhteisö, jos yhteisö on laskenut liikkeeseen arvopaperimarkkinalaissa tarkoitetulla tavalla julkisen kaupankäynnin kohteena olevan arvopaperin tai, jos yhteisössä täyttyy vähintään kaksi seuraavista edellytyksistä: taseen loppusumma yli 25 000 000 euroa, liikevaihto tai sitä vastaava tuotto yli 50 000 000 euroa tai palveluksessa on keskimäärin yli 300 henkilöä. (TTL 2:5). Julkishallinnon ja -talouden tilintarkastaja JHTT voidaan valita HTM- tai KHT-tilintarkastajan lisäksi sellaisessa yhteisössä tai säätiössä, jossa kunnalla tai kuntayhtymällä on määräysvalta. (TTL 2:7).

2.2 Tilintarkastuslainsäädäntö

Suomen kansallinen tilintarkastuslainsäädäntö on seuraava:

- Tilintarkastuslaki (459/2007)
- Valtioneuvoston asetus tilintarkastuksesta (735/2007)

- Työ- ja elinkeinoministeriön asetus KHT- ja HTM- tilintarkastajan hyväksymisvaatimuksista (262/2008)
- Työ- ja elinkeinoministeriön asetus Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan ja kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnan maksullisista suoritteista (107/2008)

Lisäksi alaan vaikuttaa EU-sääntely:

- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta, direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 84/253/ETY kumoamisesta (kahdeksas yhtiöoikeudellinen direktiivi, tilintarkastusdirektiivi)
- Komission suositus tilintarkastajan riippumattomuuden peruseriaatteista EU:ssa (2002/590/EY)
- Komission suositus yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastuksia tekeviin lakisääteisiin tilintarkastajiin ja tilintarkastusyhteisöihin sovellettavasta ulkoisesta laadunvarmistuksesta (2008/362/EC)
- Komission suositus lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen siviilioikeudellisen vastuun rajoittamisesta (2008/473/EY) (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010.).

2.3 Tilintarkastusalan standardit ja suositukset

Tilintarkastusta säätelevistä lähteistä tärkeä osa muodostuu tilintarkastusalan standardeista ja suosituksista, joilla tilintarkastusdirektiivissä tarkoitetaan kansainvälisiä standardeja; International Standards on Auditing, ISA. Suomessa tilintarkastusalan standardit ja suositukset ovat KHT-yhdistyksen antamia soveltamisohjeita tilintarkastajille. Tilintarkastuksen kansainvälisen järjestön eli IFAC International Federation of Accountantsin säännöissä on tehtävänä ”yhtenäisiä standardeja noudattamalla tilintarkastajien ammattikunnan maailmanlaajuinen kehittäminen ja sen työn edistäminen niin, että ammattikunta pystyy tuottamaan tasaisen korkealaatuisia palveluja yleisen edun vuoksi”. Tähän tehtävään IFAC:n hallitus, Board, on perustanut IFAC:n eettisen komitean IFAC Ethics Committee, nykyiseltä nimeltään International Ethics Standards Board of Accountants IESBA. Se laatii ja julkaisee korkealaatuisia eettisiä standardeja ja muita julkilausumia yleismaailmalliseen käyttöön. Tilintarkastuksen laadunvarmistusta ja tilintarkastajayhteisön laadunvalvontajärjestelmää koskee IAASB:n laadunvalvontastandar-

di 1 ((Horsmanheimo &, Steiner 2008, 151, Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2007, 94.)

IFAC:n jäsenjärjestön tai tilintarkastusyhteisön noudattamien standardien on oltava vähintään yhtä ankaria kuin sääntöjen standardit. Jos laki tai muu määräys estää, niin ohjeita tulee kuitenkin noudattaa muilta osin. Eri maissa voi olla poikkeavia vaatimuksia tai ohjeita, mutta tilintarkastajien täytyy tietää näistä eroista ja noudattaa tiukempia ohjeita lait huomioiden. Suomessa KHT-yhdistyksen vuosikokous hyväksyi IFAC:n eettiset ohjeet 8.12.2006 koskemaan yhdistyksen jäseniä ja ne tulivat voimaan 1.7.2007. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2007, 94.)

2.4 Hyvä tilintarkastustapa ja eettiset ohjeet

Tilintarkastajan on noudatettava hyvää tilintarkastustapaa tilintarkastuslaissa tarkoitettuja tehtäviä suorittaessaan. Tilintarkastajan on noudatettava yhtiömiesten sekä yhtiökokouksen tai vastaavan toimielimen antamia erityisiä ohjeita, jos ne eivät ole ristiriidassa lain, yhtiöjärjestyksen, sääntöjen, yhtiösopimuksen, kansainvälisten tilintarkastusstandardien, hyvän tilintarkastustavan tai ammattieettisten periaatteiden kanssa (TTL 22§).

Eettiset ohjeet sisältävät tilintarkastajille eettisiä vaatimuksia. Tilintarkastajien ammatikunta hyväksyy velvollisuudekseen toimia yleisen edun mukaisesti, eikä pelkästään yhden asiakkaan tarpeiden mukaan. Eettiset ohjeet jakautuvat kolmeen osaan: Perusperiaatteiden soveltamista varten luotuun käsitteelliseen viitekehykseen sekä sen soveltamiseen koskien sekä tilintarkastusammattissa toimivia tilintarkastajia että muussa kuin tilintarkastusammattissa toimivia tilintarkastajia. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2007, 96.)

Tilintarkastajan pitää noudattaa seuraavia perusperiaatteita: rehellisyys, objektiivisuus, ammatillinen pätevyys ja huolellisuus, salassapitovelvollisuus ja ammatillinen käyttäytyminen. Tilintarkastajat toimivat kuitenkin olosuhteissa, joissa perusperiaatteiden noudattaminen voi vaarantua erilaisten uhkien takia. Säännöissä annetaan viitekehys, joka auttaa tilintarkastajaa tunnistamaan perusperiaatteiden noudattamista vaarantavat uhat. Uhan merkittävyyttä arvioidessa tulee ottaa huomioon sekä laadullisia että määrällisiä asioita. Tällaisia uhkia voivat olla: oman intressin uhka esimerkiksi lähisukulaisuus,

oman työn tarkastamisen uhka, asian ajon uhka eli objektiivisuuden vaarantuminen, läheisyyden uhka intresseihin liittyen ja painostuksen uhka. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2007, 96.)

Ammattikunnan luomilla tai lainsäädäntöön perustuvilla varotoimilla ja työympäristön varotoimilla tällaiset uhat voidaan poistaa: ammattiin pääsemiseksi edellytetään koulutusta, harjoittelua ja kokemusta, vaaditaan jatkuvaa ammatillista kehittymistä, hyvän hallintotavan; corporate governance-määräyksiä, ammatillisia standardeja, ammattikunnan tai valvontaviranomaisten harjoittamaa seurantaa ja kurinpitotoimenpiteitä sekä ulkopuolista tilintarkastusraporttien läpikäyntiä. Varotoimilla epäeettinen käyttäytyminen havaitaan ja estetään. Tällaisia toimia ovat tilintarkastajien ja viranomaisten kante-
lujärjestelmä ja velvollisuus raportoida eettisten vaatimusten käyttämättä jättämisestä (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2007, 96-99.)

Arvioidessaan peruseriaatteiden noudattamista tilintarkastaja voi joutua ratkaisemaan eettisiä ristiriitoja. Tällöin tilintarkastaja joutuu harkitsemaan relevantteja tosiseikkoja, asiaan liittyviä eettisiä kysymyksiä, kyseiseen seikkaan liittyviä peruseriaatteita, käytössä olevia sisäisiä menettelytapoja ja vaihtoehtoisia toimintatapoja. Harkittuaan näitä seikkoja tilintarkastaja voi päättää peruseriaatteiden asianmukaisesta toimintatavasta. Tilintarkastajan oman edun mukaista on dokumentoida asian sisältö sekä käytyjen keskustelujen tai tehtyjen päätösten yksityiskohdat. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2007, 99.)

2.5 Tilintarkastusprosessi

Tilintarkastus käsittää yhteisön tai säätiön tilikauden 1) kirjanpidon, 2) tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen ja 3) hallinnon tarkastuksen, jonka päätteeksi tilintarkastaja antaa tilintarkastuskertomuksen. Tilintarkastus on keskeinen väline tilinpäätösraportoinnin oikeellisuuden ja avoimuuden varmistamisessa sekä pääomamarkkinoiden luotettavuuden takaamisessa. Se on myös olennainen osa yritysten hallinto- ja ohjausjärjestelmää. Tilintarkastajien antamien taloudellisten tietojen uskottavuus on tärkeää sekä julkisen kaupankäynnin kohteena oleville yrityksille että muille yhteisöille. Tilintarkastaja toimii

ensisijaisesti yhteisön omistajien tai jäsenten intressissä, mutta tilintarkastuksesta hyötyvät myös muut sidosryhmät, kuten velkojat ja viranomaiset. (Keskuskauppakamari.)

Yhteisön hallituksen vastuulla on laatia tilinpäätös, johon kuuluvat tase, tuloslaskelma, rahoituslaskelma ja liitetiedot. Tilintarkastuksen tavoitteena on, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, onko tilinpäätös ja toimintakertomus kaikilta olennaisilta osin laadittu voimassa olevien säännösten ja määräysten mukaisesti ja antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus kirjanpitolaissa tarkoitettulla tavalla oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta (oikea ja riittävä kuva). Tilintarkastajan tulee suorittaa myös hallinnon tarkastus ja antaa lausunto siitä. Hallinnon tarkastuksen tavoitteena on selvittää vastuuvollisten toiminnan lainmukaisuutta yhtiölakien säännösten perusteella (Tilintarkastussuositus 320). Olennaisuus perustuu tilintarkastajan ammatilliseen harkintaan ja tilintarkastussuunnitelmaa laatiessaan tilintarkastaja määrittelee olennaisuusrajan virheiden ja puutteiden havaitsemiseksi. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2007, 499.)

Valtion tilintarkastuslautakunta VALA:n mukaan hyvään tilintarkastustapaan kuuluu, että tilintarkastaja pyytää yrityksen johtoa antamaan kansainvälisen tilintarkastusstandardin ISA 580 mukaisen vahvistuskirjeen. Kirjanpitovelvollisen yhtiömiesten, hallituksen, toimitusjohtajan tai vastaavien toimielinten on annettava selvitystä ja apua tilintarkastajalle tämän pyytäessä. Tilintarkastajan on pyydettävä vahvistuskirjettä, jossa yrityksen johto vakuuttaa antaneensa tilintarkastajalle kaiken olennaisen tiedon. Johdon vahvistuskirje on vapaamuotoinen. (TTL 18§.)

Tilintarkastusasiakas voi antaa ohjeita tilintarkastajan työhön tilintarkastuslain 22.2 §:n rajoissa. Näitä tilintarkastuskohteen yhtiömiesten, yhtiökokouksen tai vastaavan toimielimen antamia erityisiä ohjeita tilintarkastajan on noudatettava, jos ne eivät ole ristiriidassa lain, yhtiöjärjestyksen, sääntöjen, yhtiösopimuksen kansainvälisten tilintarkastusstandardien, hyvän tilintarkastustavan, tai tilintarkastajan ammattieettisten periaatteiden kanssa. Näin ollen sopimusvapauden pohjalta tilintarkastuksen sisällöstä ja laajuudesta voi sopia niin, että se ei loukkaa, eikä rajoita tilintarkastajan lakisääteisen tehtävän hoitamista. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 217-218.)

Tilintarkastusprosessi jaetaan kolmeen vaiheeseen: 1) suunnittelu, 2) toteuttaminen ja 3) päättäminen. Tilintarkastuksen suunnittelu on tärkeä osa tarkastusprosessia. KHT-

yhdistyksen tilintarkastusstandardin 300 mukaan suunnittelussa luodaan sekä kokonaisstrategia että yksityiskohtaisempi tarkastussuunnitelma. Tilintarkastuksen kokonaisstrategian luomiseen kuuluvat:

- 1) Toimeksiannon laajuuden määrittelevien piirteiden toteaminen; sovellettava tilinpäätösnormisto, toimialakohtaiset raportointivaatimukset sekä yhteisön osien sijaintipaikat.
- 2) Varmistuminen toimeksiannon raportointitavoitteista niin, että voidaan suunnitella tilintarkastuksen ajoitus ja vaadittava kommunikointi; tilikauden tilikauden aikaisen ja lopullisen raportoinnin määräajat sekä tärkeät ajankohdat, jolloin kommunikoidaan johdon ja hallintoelinten kanssa.
- 3) Olennaisten tärkeiden tekijöiden arvioiminen, mikä määrää työn kohdistamisen oikeaan toimeksiantotiimiin, yhteisön osien, tilisaldojen tunnistamisen, sisäisen valvonnan, taloudellisen raportoinnin muutosten toteaminen.

Tilintarkastuksen kokonaisstrategiasta ilmenee, kuinka paljon resursseja kuhunkin osa-alueeseen käytetään ja milloin ajallisesti sekä käytetäänkö ulkopuolisia erikoisasiantuntijoita. Strategiassa määritellään, miten näitä resursseja johdetaan, ohjataan ja valvotaan ja tehdäänkö toimeksiannon laadunvalvontatarkastuksia. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 222-223.)

Tilintarkastuksen suunnittelu on jatkuva ja toistuva prosessi, jossa on huomioitava myös odottamattomat tapahtumat, olosuhteiden muutokset ja tilintarkastuksen tuloksena saatu tilintarkastusevidenssi. Tilintarkastuksen suunnittelussa on tärkeää huomioida tilintarkastusriski ja sen vaikutus tarkastussuunnitelmaan. Tilintarkastusriski tarkoittaa olennaista virhettä tai puutetta, joko toiminta- tai kontrolliriskiä. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 223.)

Tilintarkastusalan standardin 220 mukaan tilintarkastustoimeksiannosta vastaavan henkilön on varmistettava, että toimeksiantotiimin jäsenillä on tarvittavat kyvyt ja pätevyys sekä riittävästi aikaa tilintarkastukseen ammatillisten standardien, määräyksien ja lakien mukaisesti niin, että voidaan antaa asianmukainen tilintarkastuskertomus. (Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2008, 311.)

Tilintarkastuksessa selvitetään yhteisön kirjanpidosta, onko tilinavaus edellisen vuoden taseesta oikein suoritettu, ovatko tositteet asianmukaisia, onko juokseva kirjanpito oikein laadittu sekä onko tilinpäätös oikein laadittu ja oikein johdettu kirjanpidosta siten,

että kirjausketju eli audit trail –vaatimus toteutuu. Hallinnon tarkastamisen tavoitteena on selvittää, onko yhteisön taloutta hoidettu yhteisölainsäädäntöä noudattaen ja taloutta asiantuntevasti ja tarkoituksenmukaisesti toiminnan jatkuvuutta vaarantamatta. Hallinnon tarkastuksessa huomioidaan yhteisön liiketoiminnan yleinen menestyksellisyys, toimintasuunnitelmat ja budjetit, tilinpäätöksen laadinnan ja arvostusten periaatteet, toimintakertomus, palkanmaksutavat ja ennakoiden perusteet, sopimukset ja sitoumukset, hallintoelinten pöytäkirjat, organisaatio, vakuutukset, osakasluettelot ja atk-toiminnot. (WSOYPro.)

Tilintarkastaja raportoi tilintarkastuksesta sekä muista mahdollisista erityistehtävistä. Tilintarkastusraportointiin kuuluvat tilintarkastuskertomus, tilintarkastuspöytäkirja ja tilinpäätösmerkintä. Lisäksi hän voi antaa yhtiökokoukselle suullista informaatiota. KHT-yhdistyksen tilintarkastuskertomusmalli on laadittu tilintarkastusstandardi 700 ja tilintarkastuslain pohjalta. Tilintarkastuskertomus osoitetaan yhtiökokoukselle ja siinä todetaan hallituksen ja toimitusjohtajan vastuu tilinpäätöksestä ja toimintakertomuksesta sekä tilintarkastajan velvollisuudet. Tilinpäätösmerkintä tulee yhteisön tasekirjan loppuun hallituksen allekirjoitusten jälkeen. Tilintarkastuskertomus ja tilinpäätösmerkintä ovat julkisia. (WSOYPro, Horsmanheimo & Steiner 2008, 350-351.)

Tilintarkastuspöytäkirjassa (TTL 16 §) tilintarkastaja voi esittää hallitukselle, hallituneuvostolle, toimitusjohtajalle tai muulle vastuuvolliselle sellaisia huomautuksia, joita ei ole tilintarkastuskertomuksessa. Tilintarkastuspöytäkirja on luottamuksellinen, yrityksen hallinnosta vastaavalle annettava asiakirja. Vapaamuotoisessa tilintarkastusmuistiossa tilintarkastaja voi tuoda esiin sellaisia tarkastustyössä huomioimia asioita, joita ei ole tilintarkastuskertomuksessa tai tilintarkastuspöytäkirjassa. (WSOYPro, Horsmanheimo & Steiner 2008, 357-360.)

Tilintarkastajalla on myös velvollisuus ottaa väärinkäytös huomioon tilintarkastuksessa. Esimerkiksi tarkastuskohteen johtohenkilöiden olennaisesti lainvastaisesta toiminnasta tilintarkastajan on raportoitava tilintarkastuskertomuksessa. Tästä tilintarkastajan huomauttamisvelvollisuudesta on määrätty tilintarkastuslain 15. pykälässä. (WSOYPro, Horsmanheimo & Steiner 2008, 301, TTL 15.4 §.)

Tilintarkastaja antaa myös todistuksia ja lausuntoja joko osakeyhtiölakiin tai asetukseen perustuen tai tilintarkastajan ja asiakkaan väliseen sopimukseen perustuen. Osakeyhtiötä

perustettaessa tai muutenkin osakepääoman muutostilanteissa tai yritysjärjestelyissä esimerkiksi sulautumis- tai jakautumistilanteissa tilintarkastajan on annettava todistus Kaupparekisteriin. Yrityssaneerauksessa tilintarkastajan tehtävänä on laatia selvitys velallisen hakemukseen saneerausmenettelyn aloittamisesta. Listayhtiössä osavuositarkastuksen tilintarkastaja yleensä suorittaa yleisluonteisena tarkastuksena (review) ja siitä on arvopaperimarkkinalain mukaan mainittava osavuositarkastuksessa. Yleisluonteinen tarkastus perustuu tilintarkastajan ja toimeksiantajan väliseen sopimukseen, eikä siitä ole mainintaa laissa. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 363-391.)

2.6 Tilintarkastajien valvontajärjestelmä

Tilintarkastajien valvontajärjestelmä Suomessa on moniportainen ja hajautettu. Järjestelmän hyviä puolia ovat sen käytännön läheisyys sekä luottamushenkilöiden asiantuntemuksen ja kokemuksen saaminen organisaation käyttöön. Haasteita tarjoavat päätöksenteon ja muun toiminnan yhtenäisyys ja tasalaatuisuus.

Valtion tilintarkastuslautakunta (VALA) toimii työ- ja elinkeinoministeriön yhteydessä. Se vastaa tilintarkastuksen yleisestä ohjauksesta, kehittämisestä ja valvonnasta. Valtion tilintarkastuslautakunnan tehtävistä on säädetty tilintarkastuslain (459/2007) 39 §:ssä. VALA:n tehtävät ovat 1) antaa ohjeita ja lausuntoja tilintarkastuslain ja sen nojalla annetun asetuksen soveltamisesta, 2) tehdä esityksiä ja aloitteita tilintarkastusta koskevien säännösten kehittämisestä; sekä 3) huolehtia tilintarkastuksen yleisestä ohjauksesta, kehittämisestä ja valvonnasta sekä muista tässä laissa sille säädettyistä tehtävistä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010.)

Valtioneuvosto määrää valtion tilintarkastuslautakunnan puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan sekä kuusi valtion tilintarkastuslautakunnan muuta jäsentä ja näiden henkilökohtaiset varajäsenet kolmeksi vuodeksi kerrallaan siten, että muista jäsenistä: 1) yhdellä on asiantuntemusta yhteisöoikeuden tutkimus- ja opetustoiminnasta ja yhdellä asiantuntemusta laskentatoimen, erityisesti kirjanpidon tutkimus- ja opetustoiminnasta; 2) yksi edustaa HTM- ja yksi KHT-tilintarkastajia; sekä 3) kahdella on elinkeinoelämän asiantuntemusta. Valtion tilintarkastuslautakunnan puheenjohtajan, varapuheenjohtajan ja muiden jäsenten sekä sihteerin tulee olla tilintarkastukseen hyvin perehtyneitä. Kahden jäsenen on lisäksi oltava oikeustieteen kandidaatin tutkinnon suorittaneita. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010.)

Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta (TILA) hyväksyy KHT-tilintarkastajat ja KHT-tilintarkastusyhteisöt. Kauppakamarin tilintarkastusvaliokunta hyväksyy HTM-tilintarkastajat ja HTM-tilintarkastusyhteisöt. Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta valvoo hyväksymiensä tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöiden toimintaa ja ylläpitää rekisteriä hyväksytyistä tilintarkastajista. Vastaavasti kauppakamarien tilintarkastusvaliokunnat valvovat omalla toiminta-alueellaan hyväksymiään tilintarkastajia ja tilintarkastusyhteisöjä. Nykyinen lainsäädäntö tarjoaa mahdollisuuden valvontaelinten yhteistyölle ja tarvittaessa resurssien keskittämiseksi. Viisi kauppakamaria Suomessa ovat perustaneet yhteisen tilintarkastusvaliokunnan toisen kauppakamarin kanssa niin, että Suomen 19 kauppakamarissa oli vuoden 2009 alussa 16 tilintarkastusvaliokuntaa. Yleensä KHT- ja HTM-yhteisöt ovat osakeyhtiöitä. On ainoastaan muutamia avoin- tai kommandiittiyhtiöitä. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 47.)

2.7 Nykyinen tilintarkastajajärjestelmä

Vain tilintarkastajarekisteriin merkityllä tilintarkastajalla on oikeus käyttää nimikettä KHT-tilintarkastaja, HTM-tilintarkastaja, KHT-yhteisö tai HTM-yhteisö tai näihin viittaavaa lyhennettä. KHT- ja HTM-tilintarkastajien yksityiskohtaiset hyväksymisvaatimukset perustuvat tilintarkastuslain 30-31 §:iin käsittäen yleiset, perustutkintoa, opintoja ja työkokemusta koskevat vaatimukset, tilintarkastajatutkinnon suorittamista koskevat vaatimukset sekä vaatimuksen tilintarkastajan vakuutuksen antamisesta oikeudelle. Hakijan on täytettävä kaikki vaatimukset. Hyväksymismenettelyn erityispiirre on, että hakemus KHT- tai HTM-tilintarkastajaksi hyväksymisestä on samalla hakemus hyväksymisestä HTM- tai KHT-tutkintoon. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 54-56.)

Hyväksymisvaatimusten täyttämisyjärjestys ja vaiheet joustavat vain osittain. Vaadittavan käytännön kokemuksen voi hankkia suorittaessaan opintoja. Perustutkinnon, opinnot ja käytännön kokemuksen voi suorittaa missä järjestyksessä tahansa. Hyväksymisvaatimukset ja hyväksymismenettelyn kulku ovat pääpiirteissään seuraavat:

YLEISET VAATIMUKSET
<ul style="list-style-type: none"> • Hakija on luonnollinen henkilö. • Hakija on hyvämaineinen, sopiva tilintarkastajan tehtävään. • Ei konkurssissa, ei liiketoimintakiellossa, ei rajoituksia toimintakelpoisuuteen,

<p>ei määrätty edunvalvojaa.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hakija ei harjoita muuta toimintaa, joka on omiaan vaarantamaan tilintarkastuksen tarkoituksen.
<p>KOULUTUS JA OPINNOT</p>
<p>Perustutkintoa koskevat vaatimukset:</p> <ul style="list-style-type: none"> • KHT: vähintään ylempi korkeakoulututkinto; pääsääntö • HTM: vähintään korkeakoulututkinto eli alempi korkeakoulututkinto tai ammattikorkeakoulututkinto; pääsääntö <p>Opintoja koskevat vaatimukset:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Laskentatoimen, oikeustieteen ja muut opinnot
<p>KÄYTÄNNÖN KOKEMUS</p>
<p>Tilintarkastuksen täysipäiväinen kokemus</p> <ul style="list-style-type: none"> • KHT kolme vuotta • HTM kolme vuotta <p>Laskentatoimen täysipäiväinen kokemus</p> <ul style="list-style-type: none"> • KHT kolme vuotta • HTM kolme vuotta
<p>HAKEMUKSEN JÄTTÄMINEN</p>
<p>Hakija jättää hakemuksensa liitteineen TILA:n vahvistamalla lomakkeella:</p> <ul style="list-style-type: none"> • KHT: Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnalle • HTM: Kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnalle
<p>HAKEMUKSEN KÄSITTELY</p>
<p>Keskuskauppakamarin TILA käsittelee KHT-hyväksymishakemukset. Kauppakamarien tilintarkastusvaliokunnat käsittelevät HTM-hyväksymishakemukset. Päätökset kesä-heinäkuun aikana. Hylätyt hakijat saavat muutoksenhakuosoituksen valtion tilintarkastusvaliokuntaan VALA:an, käsittelyaika n. kaksi kuukautta.</p>
<p>TUTKINTOON OSALLISTUMINEN</p>
<p>Hyväksytty hakija saa osallistua KHT- tai HTM-tutkintoon, jotka järjestetään samanai-</p>

kaisesti viikonloppuna elo-syyskuun vaihteessa.
TUTKINTOVASTAUSTEN ARVOSTELU
<p>Keskuskauppakamarin TILA:n työryhmä, joka laatii tutkintotehtävät, arvostelee KHT- ja HTM-tutkintojen vastaukset käyttäen apuna eri alojen asiantuntijoita.</p> <p>Arvosteluperusteet ja tutkintoarvostelu vahvistetaan TILA:n kokouksessa yleensä noin kahden kuukauden kuluttua tutkinnosta n. marraskuun puolivälissä.</p>
TUTKINTOTULOKSET JA HYVÄKSYMISPÄÄTÖKSET
<p>Tutkintotulokset annetaan tiedoksi. Hylätty suoritus merkitsee KHT- tai HTM-hakemuksen hylkäämistä.</p> <p>Käytännössä KHT- tai HTM-tutkinnossa hyväksytyt hyväksytään myös KHT- tai HTM-tilintarkastajiksi ehdolla, että he antavat käräjäoikeudessa tilintarkastajan vakuutuksen, jonka kaava on työ- ja elinkeinoministeriön asetuksen mukainen.</p> <p>Rekisteröinnin edellytyksenä on, ettei sopivuuden, hyvämaineisuuden, vaatimuksen tarkastamisessa todeta sellaisia, lähinnä talousrikosrangaistusta, liittyvää merkintää, joka osoittaa hänet sopimattomaksi tilintarkastajaksi.</p> <p>TILA tarkastaa jokaisen tutkinnossa hyväksytyyn hakijan rikosrekisterin otteen tutkinnon jälkeen ennen tietojen merkitsemistä rekisteriin.</p>
VAKUUTUKSEN ANTAMINEN OIKEUDELLE
<p>Hyväksytyt hakijat antavat KHT- tai HTM-tilintarkastajan vakuutuksen käräjäoikeudessa.</p> <p>Hylätyt hakijat voivat hakea muutosta vastaustensa arvosteluun VALA:lta.</p>
TIEDOT REKISTERIIN
<p>TILA merkitsee hyväksytyt oikeudessa vakuutuksen antaneiden henkilöiden tiedot hyväksytyjen tilintarkastajien rekisteriin KHT- tai HTM-tilintarkastajina.</p> <p>HTM-tilintarkastajien tiedot merkitään sitä mukaa, kun kauppakamarien tilintarkastusvaliokunnat antavat TILA:lle ilmoituksia uusien tilintarkastajien hyväksymisestä.</p> <p>Varsinaisen HTM-tilintarkastajaksi hyväksymispäätöksen tekee kauppakamarin tilintarkastusvaliokunta.</p>
AMMATTINIMIKE

Kun uuden KHT- tai HTM-tilintarkastajan tiedot on merkitty TILA:n pitämään tilintarkastajarekisteriin, niin hän voi alkaa käyttää KHT- tai HTM-tilintarkastajan ammattinimikettä ja hänen oikeutensa ja velvollisuutensa alkavat.

(Horsmanheimo & Steiner 2008, 55-58).

Tilintarkastuslain mukaisista korkeakoulututkinnon ja asetuksella määrättyjen opintojen suorittamisvaatimuksista voidaan poiketa. HTM-tilintarkastaja voi edetä KHT-tilintarkastajaksi ns. viiden vuoden poikkeussäännön mukaan, jos hän on toiminut viisi vuotta ammattimaisesti HTM-tilintarkastajana ja suorittanut KHT-tutkinnon yhteydessä lisätehtävät. Tutkintovaatimuksista voidaan poiketa jos KHT- tai HTM-tilintarkastajaksi voidaan hyväksyä, jos hakijalla on seitsemän vuoden kokemus vaativista laskentatoimen, rahoituksen ja oikeustieteen tehtävistä. Sekä tutkinto- että käytännön kokemusta koskevista vaatimuksista voidaan poiketa, jos hakijalla on vähintään 15 vuoden työkokemus vaativista laskentatoimen, rahoituksen ja oikeustieteen tehtävistä. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 59-60.)

Toisesta ETA-valtiosta tuleva hakija voi hakea joko KHT- tai HTM-tilintarkastajaksi, mutta hänen on suoritettava kelpoisuuskoee. ETA:n ulkopuolisista maista tulevat hakijat voivat hakea normaalisti KHT- tai HTM-tilintarkastajan hyväksymistä kuten kotimaiset hakijat. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 59-60.)

2.8 Tilintarkastajajärjestelmän uudistaminen

Tilintarkastajajärjestelmään on tulossa muutosta. Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta TILA antoi Työ- ja elinkeinoministeriön pyynnöstä lausunnon arviomuistios- ta, joka koski tilintarkastusjärjestelmän uudistamisessa huomioon otettavia näkökohtia. 14.7.2009 Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) asetti professori Edward Anderssonin selvittämään tilintarkastajajärjestelmän uudistamistarvetta. Selvitystyön tarkoituksena oli selvittää, millaisia tilintarkastuspalveluja ja millaista tilintarkastusosaamista Suomessa tarvitaan tulevaisuudessa sekä tämän pohjalta selvittää nykyisen kolme tilintarkastajakategoriaa (KHT-, HTM- ja JHTT-tilintarkastajat) käsittävän järjestelmän uudistamistarvetta. Selvitysmiehen tuli myös selvittää tarvetta kehittää tilintarkastajien valvontajärjestelmää, joka on kategorioita vastaavasti hajautettu usealle eri toimijalle. Professori Andersson luovutti raporttinsa ministeri Anni Sinnemäelle 13.1.2010.

Selvitysmies esitti tilintarkastajajärjestelmän yhtenäistämistä luomalla tilintarkastajille uusi yhteinen ammattitutkinto suomalaisten yritysten tarkastuksiin. Lisäksi olisi mahdollista suorittaa lisämoduulit, joista yksi pätevöittäisi mm. pörssiyhtiöiden sekä pankkien ja vakuutusyritysten tilintarkastuksiin, ja toinen lisämoduuli antaisi pätevyyden toimia kuntien ja muiden julkisyhteisöjen tilintarkastajana. Anderssonin raportti lähetettiin ministeriöstä lausuntokierrokselle 3.2.2010. 51 eri tahoa esittivät lausuntoja, joista TEM on julkaissut yhteenvedon kilpailukyky 65/2010. Selvitysmies Andersson esitti myös kaikkien tilintarkastajien hyväksymisen ja valvonnan keskittämistä jatkossa yhdelle toimielimelle, joka rakennettaisiin nykyisen, KHT-tilintarkastajia valvovan Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan pohjalle. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010.)

TILA näkee selvitysmiehen raportin luvut III (eri osaamistason tilintarkastajien tarve ja kolmen kategorian yhdistäminen), IV (tilintarkastajatutkintojen vaatimukset), VII (tilintarkastajan perustutkinnon sekä lisämoduulien tutkintovaatimukset) asiallisesti saman kokonaisuuden osina. Näissä luvuissa on kysymys siitä, että nykyiset KHT-, HTM- ja JHTT-tilintarkastajia koskevat hyväksymisvaatimukset yhdenmukaistetaan, mikä antaa aiheen myös valvonnan yhdenmukaistamiselle. Kysymys on sekä hyväksymisen sisältövaatimuksista että hyväksymisorganisaatiosta.

Tilintarkastajien hyväksymisvaatimuksia voidaan käsitellä moduulien avulla, kuten selvitysmies esittää. Ajatus oli esillä jo Keskuskauppakamarin asettaman Tilintarkastajien hyväksymisvaatimusten kehittämistyöryhmän muistiossa 13.11.2002. Ajan kulumisen ja toimintaympäristön muuttuminen ovat luoneet edellytyksiä tämän niin sanotun moduulimallin toteuttamiselle. Moduulimalli on perusteltua ottaa uudistuksen lähtökohdaksi lähitulevaisuudessa.

KHT- ja HTM-tilintarkastajien hyväksymistä koskevat vaatimukset jakautuvat seuraavasti:

- perusvaatimukset (luonnollinen henkilö, hyvämaineisuus ym.)
- tutkintoa koskevat vaatimukset
- opintoja koskevat vaatimukset
- käytännön kokemusta koskevat vaatimukset
- tilintarkastajan ammattitutkinnon suorittamista koskevat vaatimukset

- vaatimus tilintarkastajan vakuutuksen antamisesta oikeudelle

TILA korostaa, että moduulimallin toteutuksen on ulotuttava kaikkiin hyväksymisvaatimuksiin. Tilintarkastajan ammattitutkinnon merkitys ei saa korostua liikaa. Tilintarkastajan uralle valmentautuminen kestää useita vuosia. Tutkinto on kertaluonteinen ja tilintarkastajan osaamisen ja kypsyyden mittaaminen on teknisesti vaikeaa. Menestymisen yhden tai kahden päivän kestävässä ammattitutkinnossa ei saa olla ratkaista koko uraa. Käytännön kokemuksen ja opiskelun tuomalle ammatilliselle osaamiselle ja kypseydelle on annettava suuri merkitys. TILA kannattaa selvitysmiehen ehdotuksia siitä, että HTM-tutkinto olisi pohjana ehdotetulle tilintarkastajan perustutkinnolle. Jatkotutkinnot (KHT ja JHTT) voisi suorittaa samanaikaisesti perustutkinnon kanssa. Tämä merkitsisi myös sitä, että KHT- ja JHTT-tutkinnot sisältäisivät HTM-tutkinnon. (Keskuskauppakamari 2011).

31.1.2011 Työ- ja elinkeinoministeriö asetti työryhmän; ”Tilintarkastajien tutkinnot ja valvonta-työryhmä, toimikaudeksi 1.2.2011-31.1.2012 uudistamaan tilintarkastajien ammattitutkintoja ja tilintarkastusalan valvontaa. Eduskunta lausui 459/2007 tilintarkastuslain säätämisen yhteydessä edellyttävänsä, että hallitus valmistelee tilintarkastajien tutkintovaatimusten kokonaisuudistuksen yhteisestä ammattitutkinnosta. (Keskuskauppakamari 2011.)

Tilintarkastajien tutkinnot ja valvonta-työryhmän tehtävänä on valmistella tilintarkastajien tutkintouudistukset ja kartoittaa niihin liittyvät lakien muutostarpeet Anderssonin raportin pohjalta. Valvonnan ja muutoksenhaun osalta TEM selvittää tarkemmin valvontavaatimuksia, jotta valvontaorganisaatio olisi ulospäin riippumaton ja uskottava. 21.2.2011 TEM kutsui selvitysmieheksi oikeustieteen tohtori Pekka Timosen muutoksenhakujärjestelmänkehittämisehdotuksia varten. (Keskuskauppakamari 2011.)

Raportissaan 19.4.2011 selvitysmies Pekka Timonen esitti Tilintarkastuslautakunnan (TILA) siirtoa patentti- ja rekisterihallitukseen (PRH). Kuitenkin tilintarkastusalan asiantuntijoiden mukaan TILAn siirto PRH:n yhteyteen merkitsisi huonompaa, kalliimpaa ja jäykempää järjestelmää kuin nykyisin, eikä PRH ole panostanut olemassaoleviin valvontatehtäviinsä, säätiöiden ja tilinpäätösten valvontaan, niin aktiivisesti kuin TILA on panostanut tilintarkastajien valvontaan. TILAn siirto osaksi PRH:ta kasvattaisi vain val-

tion virkakoneistoa, mikä olisi vastoin viimeaikaista kehitystä. (Keskuskauppakamari 2011.)

Sen sijaan nykyjärjestelmän kehittämistä Keskuskauppakamarin yhteydessä suositaan. TILA toimii täysin itsenäisesti suhteessa Keskuskauppakamariin perustuen tilintarkastuslakiin (459/2007). TILAn jäsenet ja sihteeristö toimivat virkavastuulla ja vuonna 2011 TILAn johdon ja valvonnan alla on työskennellyt 12 tilintarkastusalan asiantuntijaa. Selvitysmies Timonen ei havainnut TILAn toiminnassa mitään moitittavaa.

Myös edellinen selvitysmies, professori Edward Andersson esitti tammikuussa 2010, että TILA säilyy Keskuskauppakamarin yhteydessä. Timosen esitys TILAn siirtämisestä pois Keskuskauppakamarista ei vastannut Anderssonin raportista annettujen lausuntojen enemmistön kantaa. Siirtoa olivat kannattaneet lähinnä vain julkishallinnon edustajat. TILA on viime vuosina kehittänyt merkittävästi toimintaansa ja on saanut siitä tunnustusta valvottavilta ja eri sidosryhmiltä ja TILA on valmis kehittämään toimintaansa Anderssonin raportissa esitetyllä tavalla; esimerkiksi toimimaan jaostoina, jolloin julkishallinnon ja –talouden asiat voidaan käsitellä omassa jaostossaan. (Keskuskauppakamari 2011.)

Jos katsotaan, että Keskuskauppakamarin yhteydessä virkavastuulla toimiva TILA ei voi valvoa julkissektorin tilintarkastajia, on selvitettävä mahdollisuus, että JHTT-tilintarkastajia ei yhdistetä yksityissektorin tilintarkastajiin (KHT ja HTM). JHTT-järjestelmä on tuntematon ilmiö EU:ssa ja järjestelmien erillään pitäminen voisi olla perusteltua. Timonen väittää, että jos TILA valvoo JHTT-tilintarkastajia tai JHTT-yhteisöjä, syntyisi tilanne, jossa yksityissektorin toimija valvoo julkisen sektorin toimijaa. Näin ei ole, sillä JHTT-tilintarkastaja ei ole virkamies tai virkakoneiston osa, vaan yksityisoikeudellinen ammatinharjoittaja. Vastaavasti JHTT-yhteisö on osakeyhtiölain mukainen yhtiö eikä virkakoneiston osa. (Keskuskauppakamari 2011).

2.9 Laadunvarmistus

Lakisääteisen tilintarkastuksen ulkoinen laadunvarmistus on erittäin tärkeää tilintarkastusten korkean laadun varmistamiseksi. Laadunvarmistus lisää julkaistujen talousluku-
jen uskottavuutta ja suojaa osakkaita, sijoittajia, velkojia ja muita asianosaisia. Tilintarkastus on palvelua, jossa laatu on kilpailutekijä. Tilintarkastuspalvelun on täytettävä

lainsäädännön vaatimukset, tilintarkastusasiakkaan, yhteiskunnan, velkojien ja työntekijöiden tarpeista syntyvät odotukset. Tilintarkastuksen on oltava luotettavaa kaikkien tilintarkastajien kaikkina ajankohtina tekemänä yhtä hyvin tehtyä. Laatu on tasalaatuisuutta, luotettavuutta ja virheettömyyttä. (Keskuskauppakamari 2011, Horsmanheimo & Steiner 2008, 457.)

Suomalaisen tilintarkastusjärjestelmän on vastattava laadunvarmistuksen osalta kansainvälisiä vaatimuksia, koska monet tilintarkastusasiakkaat ja kansainväliset yritykset toimivat globaalisti, maailmanlaajuisesti. Laadunvarmistus kohdistuu tilintarkastuslain 1.1.§:n 1 kohdan mukaiseen tilintarkastukseen; tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen, toimintakertomuksen ja hallinnon tarkastukseen. (Horsmanheimo & Steiner 2008, 457.)

Laadunvarmistus, laaduntarkastus ja laadunvalvonta terminologia on täsmennettynä seuraava:

Laadunvarmistus; quality assurance, ISQC 1-standardin mukaan laadunvarmistuksella tarkoitetaan tilintarkastusyhteisössä kokonaisuutta, jolla huolehditaan laadun asianmukaisuudesta laadunvalvonta mukaan lukien.

Laadunvalvonta; quality control käsittää tilintarkastusyhteisön omaksumat periaatteet ja menettelytavat, joilla se saa kohtuullisen varmuuden siitä, että yhteisö ja sen henkilöstö noudattavat ammatillisia standardeja, määräyksiin ja lainsäädäntöön perustuvia vaatimuksia ja että tilintarkastusyhteisön ja toimeksiannoista vastuussa olevien henkilöiden antamat raportit ovat olosuhteisiin nähden asianmukaisia.

Ulkoinen laaduntarkastus on valvontaviranomaisen määräämän laaduntarkastajan (Horsmanheimo & Steiner, 2008, 457, ISQC 1 –standardin termistö, KHT-yhdistyksen suositukset ja standardit 2007.)

Uusi tilintarkastuslaki astui voimaan 1.7.2010 ja se johti muutoksiin laadunvalvonnassa. Jokaisen tilintarkastajan on huolehdittava tilintarkastustyönsä laadusta ja osallistuttava 40 §:n 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettuun laaduntarkastukseen. (HTM-tilintarkastajat RY 2011, TTL 23§.)

Seuraavassa tärkeä tilintarkastuslain 40 § laadunvalvonnasta:

40 §

Tilintarkastajien valvonta ja laaduntarkastus

Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta valvoo ja ryhtyy tarpeellisiin toimenpiteisiin, jotta tilintarkastajat säilyttävät ammattitaitonsa ja muut hyväksymisen edellytykset sekä toimivat tämän lain ja sen nojalla annettujen säännösten mukaisesti.

Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta valvoo KHT-tilintarkastajien ja KHT-yhteisöjen laadunvarmistusta. Valvoessaan tilintarkastajien laadunvarmistusta lautakunta:

- 1) määrää tilintarkastajan laaduntarkastukseen enintään kuuden vuoden välein tai jos on kyse tilintarkastajasta, joka tarkastaa julkisen kaupankäynnin kohteena olevaa yhteisöä, enintään kolmen vuoden välein;
- 2) määrää yhden tai useamman riippumattoman laaduntarkastajan suorittamaan laaduntarkastusta;
- 3) päättää laaduntarkastuksen sisällöstä ja toteuttamistavasta; sekä
- 4) käsittelee laaduntarkastuksen tulokset ja tekee päätöksen toimenpiteistä, joihin laaduntarkastus antaa aihetta.

Mitä 1 ja 2 momentissa säädetään, koskee vastaavasti kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnan velvollisuutta valvoa HTM-tilintarkastajia ja -yhteisöjä, joiden kotipaikka sijaitsee kauppakamarin toiminta-alueella. Jos HTM-tilintarkastajalla tai -yhteisöllä ei ole kotipaikkaa Suomessa, valvonnasta vastaa Helsingin seudun kauppakamari.

Laaduntarkastajan on oltava tilintarkastukseen hyvin perehtynyt henkilö, jolla on laaduntarkastukseen pätevöittävä erityiskoulutus. Keskuskauppakamarin määräämän laaduntarkastajan on viipymättä annettava selvitys suoritetusta laaduntarkastuksesta Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnalle ja kauppakamarin määräämän laaduntarkastajan on samoin annettava vastaava selvitys kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnalle. Laaduntarkastajan on noudatettava, mitä hallintolaissa ([434/2003](#)), kielilaissa ([423/2003](#)) ja viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetään. Laaduntarkastajaan sovelletaan rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä hänen suorittaessaan laadunvarmistusta koskevia tehtäviä. Laaduntarkastusta ei saa suorittaa kotirauhan piiriin kuuluvassa paikassa. (TTL).

Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta TILA valvoo KHT-tilintarkastajien sekä KHT-yhteisöjen laadunvarmistusta. Vuonna 2009 tilintarkastajien laadunvalvontaa tehostettiin perustamalla Keskuskauppakamarin tilintarkastusosastolle laadunvarmistuksen valvontaryhmä, jonka toiminta palvelee sekä KHT- että HTM-tilintarkastajien ja yhteisöjen tarkastustyön laadun parantamista. Keskitetty laadunvarmistuksen valvonta varmistaa kaikkien tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen tasapuolisen kohtelun laaduntarkastusten käsittelyssä. (Keskuskauppakamari 2011.)

Laadunvarmistuksen johtajana on toiminut 2.3.2009 alkaen KTM Kari Vainio. Laadunvarmistuksen valvontatiimi valmistelee ja panee täytäntöön Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta TILA:n laadunvarmistuksen valvontaan liittyviä päätöksiä. TILA on nimittänyt laatujaoston, joka toimii laadunvarmistuksen johtajan ja TILA:n apuna neuvoo-antavana toimielimenä laadunvarmistuksen valvontajärjestelmässä. (Keskuskauppakamari 2011.)

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastajan on huolehdittava työnsä laadusta ja osallistuttava laaduntarkastukseen. Tilintarkastajat määrätään laaduntarkastukseen vähintään kerran kuudessa vuodessa, mutta yleisen edun kannalta merkittäviä yhteisöjä tarkastavat tilintarkastajat kerran kolmessa vuodessa. Valintakriteereinä käytetään em. rajoja sekä riskiperusteisia valintakriteerejä.

Laaduntarkastukset vuonna 2011 määrätään tilintarkastajalle tai tilintarkastusyhteisölle laadunvarmistusryhmän valmistelemaan vahvistettuun vuosiohjelmaan perustuen. 15.3.2011 TILA teki kokouksessaan päätöksen KHT-yhteisöjen laaduntarkastusten vuosiohjelmasta vuodelle 2011, jonka mukaisesti TILA on tilintarkastuslain 40 §:n nojalla määrännyt kahdeksan KHT-yhteisöä laaduntarkastuksen kohteeksi vuonna 2011. Laaduntarkastukset suorittaa TILAn laadunvarmistusryhmä, 3–5 henkilöä ja tarvittaessa juristi. Laaduntarkastukseen kuuluu laadunvalvontajärjestelmän rakenteen arviointi ja testaus sekä tilintarkastustoimeksiantojen läpikäynti järjestelmän tehokkuuden varmistamiseksi. (Keskuskauppakamari 2011.)

Tilintarkastusyhteisöissä testataan yhteisön laadunvalvontajärjestelmän toimivuutta kansainvälisen laadunvalvontastandardin ISQC1 aihealueiden mukaan; esimerkiksi johdon toimenpiteitä laadun varmistamiseksi, eettisten vaatimusten ja riippumattomuuden noudattamista, asiakassuhteiden ja toimeksiantojen hyväksymistä ja jatkamista sekä henkilöresurssien riittävyttä. Yksin tai pienissä tilintarkastusyhteisöissä toimivien tilintarkastajien laaduntarkastuksissa painopiste on toimeksiantojen tilintarkastusaineiston läpikäynnissä sekä tilintarkastajan oman laadunvalvontajärjestelmän analysoinnissa. (Keskuskauppakamari 2011.)

Laaduntarkastukset suoritetaan huhti- ja joulukuussa 2011 ja kenttäkäynnit ovat kestoltaan 1–3 viikon mittaisia riippuen KHT-yhteisön koosta ja laadunvalvontajärjestelmän tehokkuudesta. TILA:n kokouksessa 26.4.2011 hyväksyttiin ”Muiden kuin yleisen edun

kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastajien laaduntarkastajien vuosiohjelma 2011”. Vuonna 2011 laaduntarkastuksia tehdään 43 KHT- ja 139 HTM-tilintarkastajalle eli yhteensä 182 tilintarkastajalle. Yhteismäärässä mukana on vuoden 2009 laaduntarkastuksissa uusintatarkastustuloksen saaneet tilintarkastajat ja vuodelta 2010 siirretyt tarkastukset. (Keskuskauppakamari 2011.)

Laadunvarmistuksen valvonta on ennaltaehkäisevää ja ohjaavaa toimintaa. Laaduntarkastukset ovat jatkuvaa valvontaa, eikä tarkastustoimenpiteistä ole muutoksenhakuoikeutta. Laatutarkastusten tuloksista ilmoitetaan tiedonannolla. Niiden perusteella annetaan suosituksia ja ohjeita tai määrätään uusintatarkastus, ja näitä suosituksia tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen on noudatettava kohtuullisessa ajassa. Hylätty laadunvalvontatarkastuksen tulos voi johtaa lisävalvontatoimenpiteisiin TILA:n ja TIVA:n päätöksen mukaisesti. Tilintarkastuslain mukaan mahdolliseen sanktioituun päätökseen voi hakea kuitenkin muutosta. (Keskuskauppakamari 2011.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Aineiston keruu

Tilintarkastusalan tutkimusta varten käytiin läpi Tilintarkastus-lehden ja Taloushallinto-liiton julkaiseman Taloustaitolehden tilintarkastusalaan käsitteleviä artikkeleita ja kolumneja. Perehdyttiin taloushallinto- ja tilintarkastusalan lakeihin ja kirjallisuuteen sekä vertailemalla eri tilintarkastusyhteisöjen ja tilintarkastajien toimintatapoja. Kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen eli määrällisen tutkimuksen aineistokeruutavoissa ei ole suuria eroja. Tutkimusta varten kerätty aineisto voidaan kerätä kyseistä tutkimusta varten, tai aineisto voi olla muuta tarkoitusta varten tuotettua kirjallista, kuvallista tai äänimateriaalia. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistoa kerätään vähemmän strukturoidusti kuin kvantitatiivisessa, ja aineisto on usein tekstimuotoista. Tällaisia kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytettyjä tyypillisiä valmiita aineistoja ovat esimerkiksi kirjeet, päiväkirjat tai omaelämäkerrat. Kerätyn aineiston määrän ja tulosten pohjalta kvalitatiivista tutkimusta voidaan tutkimusprosessin kuluessa täydentää kvantitatiivisella tutkimuksella. (Heikkilä 2002, 17.)

Tilintarkastusalaa koskien on aiemmin tehty muutamia tutkimuksia. Tulevaisuutta hahmottavia tutkimuksia taas on tehty vain vähän. Taloushallintoalan palveluja on aiemmin säännöllisesti tutkinut Taloushallintoliitto ja tilintarkastusalaa pääosin alalla toimivat yritykset itse. Helsingin Kauppakorkeakoulussa on jonkin verran tehty tilintarkastusalaa käsitteleviä tutkimuksia, esimerkiksi talousrikollisuuteen liittyen.

Tilintarkastuksen ajankohtaisten teemojen; lakimuutosten, tilintarkastajien ikääntymisen sekä laadunvarmistuksen muuttumisen ja laadunvalvontaryhmän perustamisen vaikutuksesta vuosien 2010 - 2011 aikana on valmistunut useampia tilintarkastusta käsitteleviä tutkimuksia ja opinnäytetöitä mm. laadunvarmistuksesta, tilintarkastajajärjestelmästä Helsingissä sekä tradenomien HTM-ohjelmasta Turussa.

Tilintarkastusalaa lähestyen ja opinnäytetyötä pohjustaen tein syksyllä 2007 parin kanssa pienimuotoisen markkinatutkimuksen Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa oppimistehtävänä. Laadimme lomakekysymykset ja lähetimme ne sähköpostilla eri tilintarkastusyhteisöihin. Tutkimuksen taustalla oli se, että kun uusi tilintarkastuslaki tuli voimaan vuonna 2007, niin lehdissä ja internetissä sekä tilitoimistojen asiakaskunnassa ja taloushallintoalalla oli keskustelua tilintarkastuksen suorittamatta jättämisestä. Syntyi tarve kysyä tilintarkastajilta itseltään suoraan, mitä he ajattelivat tilintarkastuksen tarpeellisuudesta ja siitä, pitäisikö tilintarkastaja valita, minkä kokoisille yrityksille tilintarkastus pitäisi tehdä ja mitä havaintoja heillä oli uuden osakeyhtiölain pohjalta kirjanpidon ja taloushallinnon hoitamisesta.

Tuolloin kaikki tilintarkastajat HTM-, KHT- ja JHTT-tilintarkastajat ja myös silloiset maallikkotilintarkastajat olivat sitä mieltä, että tilintarkastus kannattaa tehdä lähes kaikille osakeyhtiöille. Ainoastaan yksi maallikkotilintarkastaja totesi, että tilintarkastus on joskus turhaa. Kaikki hyväksytyt tilintarkastajat vastasivat, että vain yhden omistajayrittäjän pieni osakeyhtiö voi jättää tilintarkastajan valitsematta, jos yrityksellä ei ole lainaa. Niiltä tarkastajilta, joiden kanssa olen työssäni tilitoimistossa ollut tekemisissä vuosina 2007-2011 ja jotka tuolloin jättivät vastaamatta lomakekyselyyn, olen myöhemmin kysynyt tilintarkastuksen tarpeellisuudesta suullisesti, ja kaikki he ovat vastanneet, että tilintarkastus on heidän mielestään tarpeellinen ja tukee yritysjohtoa.

Tilintarkastus-lehden mukaan Englannissa toimiva laskentatoimen ammattikuntaa säätelevä elin Review Board of the Accountancy Foundation teetti vuonna 2002 tutkimuksen, jossa kartoitettiin kaikkein läheisimmin yritysten taloudelliseen raportointiin kyt-

keytyvien sidosryhmien, tilintarkastuspalveluiden käyttäjien, institutionaalisten sijoittajien ja tilintarkastajien mielipiteitä tilintarkastuksen roolista, käytännöistä ja tilintarkastuspalveluiden käyttäjistä.

Varsinaiseen päätutkimusongelmaan, laadunvalvontaan, oli tarve tehdä tutkimus, koska silloin, kun aloitin opinnäytetyötäni, ei aiempia tutkimuksia aiheesta ollut. Myös koko laadunvalvontaorganisaation järjestäminen oli muutoksessa.

3.2 Teemahaastattelut

Tilintarkastusalan tutkimus toteutettiin viiden teemahaastattelun avulla keväällä 2011. Haastateltaviksi valittiin henkilöt eri tilintarkastusyhteisöistä niin, että otantaan tuli HTM ja KHT-tilintarkastajia. Haastateltaville annettiin aiheeseen liittyvät keskeiset teemat ja kysymykset sähköpostitse, jotta he voivat valmistautua aiheeseen.

Haastattelujen teemat jakautuivat neljään aihealueeseen: pk-yrityksen tilintarkastuksen nykytilanteen 2011 kartoitukseen, tilintarkastuksen laadunvalvontaan, tilintarkastajajärjestelmän uudistamiseen sekä tilintarkastuksissa esille tulevien ajankohtaisten teemojen että tulevaisuuden hahmottamiseen.

Nykytilanteen kartoitus lähti tilintarkastajien arvojen, asenteiden ja odotusten selvittämisestä. Näin saatiin tarpeellista tietoa palveluiden kehittämiseen, vaihtoehtojen etsimiseen sekä jatkotutkimusaiheisiin. Etsittiin myös taloushallinnon ja kirjanpito palveluiden puolelta kehittymistä vaativia osa-alueita. Tilintarkastajilta kysyttiin, miten hyvin yritysten tuottama taloudellinen informaatio ja raportointi, kuten tilinpäätöspaketti, ovat ymmärrettävissä ja hyödynnettävissä pk-yritysten toiminnassa? Kuinka yleistä on tunnuslukuanalyysin käyttäminen tilintarkastusraportoinnin apuvälineenä. Miten sähköinen taloushallinto, veroilmoitukset ja verotilimenettely vaikuttavat tilintarkastuksen tekemiseen ja yleistyykö ns. atk-perusteinen tilintarkastus.

KHT-yhdistyksen tilintarkastussuosituksukset sisältävät kaikkia tarkastuskohteita koskevat peruseriaatteen, menettelytavat ja ohjeet yhteisön koosta riippumatta. Tutkimuksessa selvitettiin, miten hyvin standardit ja suositukset sopivat pk-yritysten tilintarkastukseen. Miten tilintarkastustyö ja raportointi tulisi tehdä, että se parhaiten palvelisi pk-yritysten, niiden yritysjohton ja hallitusten, toimintojen ja vastuun ymmärtämistä. Miltä osin kan-

sainvälinen lainsäädäntö; IFRS ja EU-lainsäädäntö on tilintarkastajien työhön käytännössä; mitkä tekijät edistävät toimintoja ja mitkä jarruttavat.

Laadunvalvonta selvitettiin osatekijöiden avulla:

- Sisäinen laadunvalvonta
- Tilintarkastusyhteisön laadunvalvonta
- Tilintarkastajan oma laadunvalvonta
- Ulkoinen laadunvalvonta

Miten laadunvalvontajärjestelmän muuttaminen on vaikuttanut tilintarkastusyhteisöjen toimintaan? Kuinka korkea laatu saavutetaan?

Mitä mieltä tilintarkastajat olivat tilintarkastajajärjestelmän uudistamisesta, työkokemuksen pituudesta ja tutkintovaatimuksista? Professori Andersson oli 13.1.2010 esittänyt tilintarkastajajärjestelmän yhtenäistämistä luomalla tilintarkastajille uusi yhteinen ammattitutkinto suomalaisten yritysten tarkastuksiin. Lisäksi olisi mahdollista suorittaa lisämoduulit, joista yksi pätevöittäisi mm. pörssiyritysten sekä pankkien ja vakuutusyritysten tilintarkastuksiin, ja toinen lisämoduuli antaisi pätevyyden toimia kuntien ja muiden julkisyhteisöjen tilintarkastajana. Selvitysmies esitti myös kaikkien tilintarkastajien hyväksymisen ja valvonnan keskittämistä jatkossa yhdelle toimielimelle, joka rakennettaisiin nykyisen, KHT-tilintarkastajia valvovan Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan pohjalle. (Andersson 2010.)

Kokonaisuudessaan kysymys kuului, miten Suomessa voidaan 2010-luvulla turvata laadukkaat tilintarkastuspalvelut. Muuttuva globaali toimintaympäristö ja kestävä kehityksen strategiat pitää huomioida. Jos tilintarkastajille annettaisiin mahdollisuus itse päättää suoraan niin, minkälaista tilintarkastusta ja tilintarkastajia ja laadullisia tekijöitä he haluaisivat 2010-luvulla.

3.3 Aineiston käsittely

Haastattelut nauhoitettiin sekä tehtiin havaintoja ja muistiinpanoja. Nauhoituksia varten ostettiin pieni Zoom Handy Recorder, josta nauhoitukset siirrettiin tietokoneelle. Tietokoneelta nauhoitukset kuunneltiin ja litteroitiin eli puhtaaksikirjoitettiin täsmällisesti sanasta sanaan word-asiakirjamuotoon tutkimusaineistoksi. Haastattelutuloksia käsitel-

tiin ainutlaatuisina ja aineistoa analysoitiin jälkeenpäin pyrkien tulevaisuutta hahmottamaan syvälliseen ymmärrykseen.

Teemahaastattelujen tulokset kirjoitettiin auki pääosin heinäkuussa 2011 ja loput joulukuun alussa pyrkien säilyttämään vastaukset juuri sellaisessa muodossa kuin, mitä haastateltavat tilintarkastajat olivat asioista sanoneet sekä säilyttämään tilintarkastajan tarkoittaman ajatuksen oikeanlaisena. Auki kirjoituksessa pidettiin koko ajan tiukasti kiinni tutkijan objektiivisesta otteesta sekä haastateltuja tilintarkastajia että arvokasta tietoa kunnioittaen. Samalla tavoin pidettiin aineistokäsittelyssä kiinni luottamuksellisuudesta. Tilintarkastajien vastauksia tutkimuksen kysymyksiin ja heidän kommenttejaan ajankohtaisista asioista kirjoitettiin opinnäytetyöhön sillä tavoin, ettei opinnäytetyön tekstistä voi suoraan tunnistaa haastateltuja tilintarkastajia. Haastattelujen ajankohdat ja haastateltujen tilintarkastajien yhteystiedot näkyvät opinnäytetyön liitteestä, joka ei ole julkinen tieto.

Syksyllä 2011 Taloustaitolehtien vuosien 2009 - 2011 tilintarkastusta käsittelevistä artikkeleista etsittiin opinnäytetyön tutkimusongelmiin sopivia kirjoituksia. Tilintarkastuslehden artikkeleja käytiin tutkimassa Aalto-yliopiston kirjastossa ja niistä tärkeimmät ja ajankohtaisimmat kopioitiin tutkimusaineistoksi.

Alkuperäiseen opinnäytetyön tutkimussuunnitelmaan haettua ja kirjoitettua teoriaa käytettiin apuna haastatteluissa. Haastattelujen ansiosta tutkimusongelmiin; pk-yritysten tilintarkastukseen, laadunvalvontaan, tilintarkastajajärjestelmän uudistamiseen sekä ajankohtaisiin ja tulevaisuutta hahmottaviin asioihin, löytyi sekä uutta tärkeää käytännönläheistä tietoa että syvällisempää tilintarkastusalan ymmärtämistä.

Lopullisen opinnäytetyön kokoamisen yhteydessä palattiin uudelleen teorian täsmentämiseen. Haastattelut auttoivat teorian ymmärtämisessä ja jäsentämisessä. Pohdintaosiossa ja muutenkin opinnäytetyötä kirjoittaessa teoria ja haastattelutulokset tukivat toisiaan. Tästä teorian ja käytännön vuoropuhelusta syntyi pohdintaan tilintarkastuksen aihepiiriin, taloushallintoalan kehittymiseen, pk-yritysten toimintaan ja tulevaisuuden hahmottamiseen ajatuksia. Tutkimusaineistoa täydennettiin erilaisten dokumenttien ja tekstien analyyseillä.

4 TULOKSET

4.1 Pk-yritysten tilintarkastus 2010-luvulla

Teemahaastatteluissa tilintarkastajilta kysyttiin, oliko vuonna 2007 voimaan tullut tilintarkastuslaki on parantanut alan käytäntöjä. Kaikki tilintarkastajat vastasivat, että tilintarkastusalan käytännöt ovat aina olleet hyvät, mutta lain muutos on karsinut maallikko-tilintarkastajia pois. Kaikkia tilintarkastajia koskee samat sanktiot. Ennen lain muutosta saattoi olla sellaisia yrityksiä, joissa oli ns. maallikotilintarkastaja, joka ei ymmärtänyt kirjanpitoasioista mitään, vaan tilintarkastaja oli vai nimi paperilla yrityksen asiakirjoissa. Tilintarkastajana voi toimia vain hyväksytty HTM-, KHT- tai –JHHT-tilintarkastaja. Samoin kysyttiin tilintarkastajien mielipidettä vuoden 2009 alussa aloittaneen Keskuskauppakamarin yhteydessä toimivan laadunvarmistusryhmän toiminnan vaikutuksista.

Tilintarkastuksen laadun osatekijöistä riskilähtöisyys on kaikkein tärkein. Sitä kautta lähdetään suunnittelemaan tilintarkastuksen toteuttamista. Tilintarkastajat ovat varmentamassa, että tietyllä otannalla voi saavuttaa riittävän varmuuden siitä, että kirjanpito ja tilinpäätös on oikein tehty. Yrityksen talousinformaatiosta katsotaan, mitä isoja muutoksia kyseisen tarkastettavan tilikauden aikana on ollut ja onko niihin muutoksiin järkevät selitykset. Pitkäaikaisesta kokemuksesta huomaa kyllä, jos kaikki on sekaisin, eli koko ajan tilintarkastaja tekee riskikartoitusta. Tilintarkastajalla täytyy olla perusteet siihen, mihin tarkastuksessa on päädytty, jotta tilinpäätös antaa riittävän ja oikean kuvan yrityksen taloudellisesta asemasta.

KHT-tilintarkastaja kommentoi, että aikaisempina vuosina tilintarkastustyössä oli oleuksena, että aina piti löytyä jotain huomautettavaa, mutta ei kuitenkaan nykyään enää. Yleensä pk-yrityksessä joku tarkistaa palkkalaskelmat ja joku myynnin, mutta, jos siellä ei ole mitään huomautettavaa, niin asiat ovat kunnossa. Isoissa yrityksissä katsotaan vain prosessikuvauksia ja kirjausketjut. Asiakasyrityksen pitää itse laatia prosessikuvaus, jonka tilintarkastaja tarkistaa. Muistiotositteita on pakko katsoa aina. Jos ei asiakkaalla ole prosessikuvausta, silloin pitää tehdä aineistotarkastusta myös.

Yritysanalyysiohjelmistoa tilintarkastuksen apuna käyttävät muutamat tilintarkastajat. Isoissa tilintarkastusyhteisöissä on omia melko massiivisiakin omia ohjelmistoja, joita käytetään jo tilintarkastuksen suunnitteluvaiheessa. Niissä on tarkasti ohjeistettu tilin-

tarkastustyö. Tunnusluvut ovat vain yhtenä osa-alueena tasekirjan tarkastuksessa. Riskien kartoitus on tärkein. Mitkä ovat sitten suurimmat riskit? Se riippuu yrityksestä; jollakin se on jatkuvuus, jollakin huonot järjestelmät, joskus epärehellinen johto tai vaihtuvat työntekijät tai esimerkiksi jotkut rakennusalan yritykset.

Haastatteluissa selvitettiin myös, minkälaisia ajankohtaisia asioita tulee esille pk-yritysten tilintarkastuksissa ja voivatko haastateltavat mainita esimerkiksi kaksi asiaa, joissa tilintarkastajat huomaavat eniten puutteita: ja mitä he haluaisivat parantaa? Miten tilintarkastajat toivoisivat tilitoimistossa työskentelevän kirjanpitäjän parantavan työtapojaan? Haastateltujen KHT- ja HTM-tilintarkastajien asiakaskunnassa on paljon pieniä yhtiöitä ja pieniä tilitoimistoja. Tilintarkastajien näkemykset erosivat jonkin verran siinä, onko tilitoimiston koolla merkitystä kirjanpitotyön laadussa.

Yhden haastatellun KHT-tilintarkastajan kertoman mukaan viime aikoina tilintarkastustyössä on ollut havaittavissa, että pienet kolmen tai neljän hengen tilitoimistot hoitavat asioita paremmin kuin suuret tilitoimistot. Pienemmissä tilitoimistoissa ohjataan ja neuvotaan asiakasta enemmän. Tilitoimistoalan keskittymisen ja toimistojen kasvattamisen pahimpana ongelmana on kirjanpitäjän vaihtuminen. Joskus tekijä vaihtuu useamman kerran vuodessa. Pk-yrityksen omistaja luottaa tilitoimistoon. Tällä tilintarkastajalla ei ole hyviä kokemuksia isoista toimistoista, koska hänen mielestään kirjanpitäjän ammattitilpeys puuttuu usein ja vierastyövoimaa on paljon.

Toinen haastateltu KHT-tilintarkastaja oli kuitenkin sitä mieltä, että isoissa tilitoimistoissa tehty kirjanpito oli luotettavampaa kuin pienissä tilitoimistoissa. Isoissa tilitoimistoissa järjestelmät toimivat ja toimintatavat ovat yhtenäisiä. Myös HTM-tilintarkastaja totesi, ettei tilitoimiston koolla ole merkitystä kirjanpitotyön laatuun. Hän sanoi, että molemmissa tehdään hyvää työtä.

Yrityksen kirjanpitäjän täytyy havainnoida asioita ja osata soveltaa kuhunkin kirjanpitoasiakkaaseen. Kirjanpitäjä on jatkuvasti tekemisessä asiakkaan kanssa, kun taas tilintarkastaja näkee asiakkaan yleensä vain kerran vuodessa. Tilintarkastaja toteaa, että isoissa yhtiöissä on töissä paljon ihmisiä, jotka vain täsmäyttävät, mutta kahdenkertaisessa kirjanpidossa kaikki täsmää aina. Erityisesti tällaisessa tilanteessa jonkun pitäisi tarkastaa tehty kirjanpitoaineisto. Mekaanisen tallentamisen sijaan kirjanpitäjän täytyy keskittyä asiakkaan liiketoiminnan ymmärtämiseen ja kokonaisvaltaiseen otteeseen. Kirjanpitäjän

on hyvä pitää omasta ammattitaidostaan huolta ja seurata: mitä alalla tapahtuu. Tällöin kirjanpitäjä tietää lainsäädäntömuutokset ja ymmärtää, mitä ne kunkin asiakaan kohdalla merkitsevät.

Voi kysyä, missä asioissa juuri uraansa aloittavilla esimerkiksi 30-vuotiailla, tilintarkastajilla tulee eniten puutteita, esimerkiksi lakien tulkinnassa; elinkeinoverolaki EVL, tuloverolaki TVL, arvonnäisäverolaki ALV vai palkkahallinto? Mitkä asiat osataan parhaiten ja mitkä huonoimminkin? Isossa tilintarkastusyhteisössä veroasiantuntijat katsovat veroasiat. Joka osa-alueelle on omat veroasiantuntijansa. Tilintarkastajat katsovat, että kirjanpito on oikein tehty ja jaksotukset ovat oikein. Varsinkin nuoremmat tilintarkastajat katsovat näitä asioita. KHT-tilintarkastaja korostaa, että kokonaisvaltaisuus pitää jollain olla, koska se ei voi olla yrittäjällä, joka tekee vain liiketoimintaansa. Yrittäjän pitää voida luottaa siihen, että hänellä on joku, joka osaa selostaa, mitä kirjanpidon luvut tarkoittavat. Kokonaisvaltainen näkemys pitää olla.

Haastatteluissa tuli esiin, että taloushallintoalan hinnoittelu on mennyt sellaiseksi, että myös tilintarkastus pitää tehdä mahdollisimman pienellä hinnalla. Käytännössä tilintarkastustyötä tehdään tämän takia usein paljon sabluunan mukaan. Sama suuntaus, joka näkyy tilitoimistoalalla, näkyy myös tilintarkastusalalla. Työtä ja vastuuta on tullut lisää, mutta asiakkaat vaativat hintoja alas. Pieniltä asiakkailta ei voi veloittaa sitä, mitä työ vaatisi, eli on vaikeaa saada 7,5 tuntia päivässä veloittettua työstä. Käytännössä tilintarkastajan aikaa menee myös yleiseen keskusteluun.

KHT-tilintarkastajan mukaan pk-yrityksen tilintarkastuksessa on tärkeää asiakkaan liiketoiminnan ymmärtäminen. Kyllä jälleen korostuu se, että on hyvä taloushallinnon hoitotaso. Voi luottaa siihen, että asiat tehdään oikein. Hän kertoo, että pyrkii vuosittain keskustelemaan asiakkaan kanssa. Samalla hän saa siinä yleiskuvan siitä, missä se yritys menee, ei pelkästään lukujen valossa vaan, missä se yritys sillä hetkellä käytännössä on. Niin, että seuraavana vuonna tilintarkastustyössä voi katsoa sen pohjalta asioita.

Haastatteluissa tilintarkastajilta kysyttiin, mitä business-kentässä tapahtuu tällä hetkellä. Mikä näkyy esimerkiksi Keski-Suomen alueella Jyväskylässä tällä hetkellä? Edellisestä lamasta selvittiin, ja talous lähti nousuun. Epävarmuus on lisääntynyt viime aikoina. Toisaalta se ei johdu pelkästään suhdanteista, vaan on paljon yrityksiä, joissa ei löydy jatkajaa. Saattaa olla pitkään toiminut yritys business, mutta jos sille ei löydy jatkajaa,

niin yritys joutuu lopettamaan. Se ei näy pelkästään Keski-Suomessa, vaan on ihan valtakunnallinen asia.

Positiivista on se, että on tullut nuoria rohkeita yrittäjiä. Heillä ei ole vääränlaisia ennakkoluuloja. Sen sijaan joskus liiallinen rohkeus voi olla vaarallista. Silloin on tärkeää että on hyvä yhteistyö tilintarkastajan ja tilitoimiston välillä. Silloin voi sanoa asiakkaalle, että hidastaa vauhtia tai pyytää asiakasta miettimään riskejä. Yrittämisen into ja vauhti on kova. Kun kauppa käy, niin vauhtisokeus voi iskeä.

Näkykö verottajan julkisuudessa esille tuoma harmaa talous vai korostaako verottaja sitä saadakseen lisää resursseja? Mistä se saadaan selville, kun se harmaata on. Varmasti harmaata taloutta on, jos verottajan toimet pyrkivät sitä vähentämään. KHT-tilintarkastaja pohtii, että pitäisi olla sen sijaan niin, että on keppiä niille, jotka toimivat väärin ja porkkanaa niille, jotka toimivat oikein. Lainsäätäjän tehtävänä olisi kannustaa niitä, jotka toimivat oikein. Eräs työsuojelutarkastaja kyllä sanoi, että pääkaupunkiseudulla on harmaata taloutta niin paljon, ettei ehditä tarkastamaan. Keski-Suomessa tämä ei näy. Mutta jos lakia ei halua noudattaa, vaikka minkälaiset lait olisi, niin jos ei niitä noudateta. Pitää olla riittävät kannustimet, että toimii oikein.

Yhteiskuntavastuu alkaa näkyä, että tietyllä tavalla on kunnia-asia, omia työntekijöitään ja asiakkaitaan ja yhteiskuntaa kohtaan niiden pelisääntöjen mukaan, jotka lainsäätäjä on laatinut. Myös ympäristö on entistä tärkeämpi esimerkiksi, jos toimii sellaisella alalla, että voi vaikuttaa. Muillakin aloilla esimerkiksi toimistoissakin green office -ajattelu on tulossa.

4.2 Laadunvalvonta

Tilintarkastajat totesivat haastatteluissa, että laadunvalvontaa on ollut koko ajan isoissa tilintarkastusyhteisöissä sekä sisäistä että kansainvälistä. Isossa tilintarkastusyhteisössä on oma laadunvalvonta, sisäinen tarkastus. Laadunvalvonta koskee kaikkia sekä HTM-että KHT-tilintarkastajia. Keskuskaupakamarin laadunvalvonta alkoi vuonna 2009 niin, että ensimmäiseksi tarkastajat kävivät isoissa tilintarkastusyhteisöissä tutustumassa niiden omiin laadunvalvontajärjestelmiin. Laadunvalvontatarkastajat antoivat 50 - 60

huomautusta, mutta eivät suoraan hylänneet tai sanktioineet ketään. Niillä tilintarkastajilla, jotka tällaisia huomautuksia ovat saaneet on vuoden päästä uusi tarkastus.

Tilintarkastusyhteisöissä asiat ovat kyllä kunnossa. Mutta tilintarkastaja joutuu tarkastukseen myös yksittäisenä henkilönä, vaikka työskentelisikin isossa tilintarkastusyhteisössä. Lähinnä tarkastukset voivat olla hankalampia sellaisille tilintarkastajille, jotka eivät kuulu mihinkään ketjuun. Heillä ei välttämättä ole raportit, dokumentaatiot, toimeksiantokirjeet ja muut työpaperit ajan mukaisessa kunnossa. Työmenetelmät saattavat olla vanhanaikaisia.

Isoissa tilintarkastusyhteisöissä sisäinen tarkastus, laadunvalvonta, toimii hyvin. Siihen liittyvät ohjeistukset tulevat ketjun kautta. Kolmen vuoden välein otetaan jokainen KHT-tilintarkastaja tarkastukseen, jossa käydään läpi kaikki työpaperit, suunnittelu ja raportointi. Jo suunnitteluvaiheessa tilintarkastajan pitää tehdä analytyttiset tarkastelut, mitä muutoksia tarkastettavassa yrityksessä on, ja miten se vaikuttaa tarkastustyöhön. Tämä koskee lähinnä isompia yhtiöitä, vaikka kyllä pienemmissäkin yhtiöissä, pk-yrityksissä pitää tarkastelut tehdä soveltuvin osin. Ihan pienissä yhtiöissä kaikkia asioita ei tarvitse kirjata tietokantaan, vaan tuloslaskelma ja tase voivat olla mapissakin.

Isommissa yrityksissä täytyy olla selvillä: 1) Mikä on tarkastussuunnitelma? 2) Miten on päätyntä tällaiseen suunnitelmaan? 3) Minkälaisia tarkastustoimenpiteitä on tehnyt; onko tehnyt juuri niitä? 4) Onko dokumentoitu kunnolla? Miten raportoi kaikkesta? 5) Onko ketju aukoton? 6) Onko riskienhallintaa? Mikä riski siellä on? Viime vuosina riskilähtöisyys on korostunut tilintarkastustyössä. Tähän riskilähtöisyyteen liittyy olennaisesti asiakkaan toiminnan ymmärtäminen; eli mitkä ovat juuri kyseiseen liiketoimintaan liittyvät riskit. Kaikissa yhtiöissä, muissakin kuin pörssiyhtiöissä: pitää näin olla. Pienissäkin yhtiöissä täytyy olla samat asiat, mutta ihan kaikkea ei tarvitse dokumentoida.

Vaikka tarkastusta tekee yksi tilintarkastaja, niin jonkun muunkin pitää pystyä pärjäämään samoilla työpapereilla. Tätä isossa tilintarkastusyhteisössä laadunvalvonta ottaa tarkastettavaksi. Kanta siirtyy sinne katsottavaksi ja ilman, että tarkastustyön tehnyt tilintarkastaja on läsnä, sisäisen laadunvalvonnan pitää päätyä samaan johtopäätökseen, mihin tarkastustyön tehnyt tilintarkastaja on päätyntä. Kannassa on pakko olla kaikki tiedot. Käytännön tilintarkastustyö yrityksessä tai tilitoimistossa on alle puolet siitä

työmäärästä, jota tilintarkastaja tekee. Riippuu asiakkaasta, joskus puolet ja puolet, mutta joskus dokumentointi ja muu työ enemmän kuin puolet.

Dokumentointi muuttui uusien tilintarkastusdirektiivien mukaan 2 - 3 vuotta sitten. Se sitoo Suomen jokaista tilintarkastajaa. Muoto ja määrä eivät ole ihan samat kaikille, mutta jokaisen yksittäisenkin tilintarkastajan on dokumentointi tehtävä, vaikka vain skannata paperi. Dokumentoinnin on sisällettävä tietyt asiat ja riskikohdat. KHT-yhdistyksen tilintarkastusmallia käytetään apuna dokumentoinnissa varsinkin isommissa yhtiöissä. Dokumentointi tehdään tarkasti ja säilytetään 10 vuotta. Pienissä yhtiöissä soveltuvien osin käyttäen apuna omia muistiinpanoja. HTM-yhdistyksillä on käytössä erittäin yksityiskohtainen excel. Excel olisi hyvä runko, jos riittäisi, että kun sen on kerran tehnyt, niin sitä voisi vain päivittää vuosittain, mutta käytännössä asiat usein muuttuvat niin paljon, että Excelin joutuu kuitenkin kirjoittamaan aina uudelleen.

Pienissä yhtiöissä tilintarkastusmalleja käytetään soveltuvien osin myös tilintarkastajan omia käsimuistiinpanoja hyödyntäen. Aiemmin hallintomappi, jossa oli asiakkaan perustiedot, kaupparekisteriote, osakepääoman korotukset, pöytäkirjat, jne. oli ihan hyvä käytäntö. Sen lisäksi jokaiselle vuodelle oli oma mappinsa, jossa oli tasekirja, tilintarkastuskertomus ja kaikki tehty tarkastustyö. Pienillä asiakkailla sellainen voi vielä olla, mutta muuten dokumentointi pitää olla sähköisesti. Kun tilintarkastaja ottaa tarkastuskohteesta kopioita, voi niiden avulla tehdä jälkikäteen dokumentointityön, varsinkin, jos tilintarkastajan aikaa asiakasyrityksessä kuluu myös keskusteluun. Keskusteleminen asiakkaan kanssa ja kirjanpitäjän kanssa on kuitenkin tärkeää. Sen kautta tulee esille sellaisia olennaisia asioita, joita ei tositteista näe.

Uuden asiakkaan ottaminen tilintarkastusasiakkaaksi on tärkeä vaihe. Nykyään ei varsinkaan isossa tilintarkastusyhteisössä tilintarkastaja voi ottaa asiakasta suoraan, vaan sen on ensin kierrettävä prosessi yhteisön sisällä. Aiempi vuosina tämä oli mahdollista. Siinä on melkoinen byrokratia. Mm. passikopiolla on todistettava, että kyseessä on oikea henkilö. Erään pienemmän tilintarkastusyhteisön tilintarkastaja kommentoi, että uuden asiakkaan ottaminen, on kaikkein tärkein vaihe. Asiakas tutkitaan tarkoin, katsotaan luottotiedot ja toimiala. Tehdään henkilökohtainen arvio asiakkaasta ihmisenä, antaa hän hyvän ensivaikutelman tai onko asiakas vaihtanut juuri tilitoimistoa. Riskitoimialoilta kyseinen tilintarkastusyhteisö ei ota asiakkaita. Samoin erikoistoimialojen

yritykset se ohjaa suoraan isompiin tilintarkastusyhteisöihin. Tässä yhteisössä laatukäsikirja ja ohjeistus tukevat toimintaa.

Erään KHT-tilintarkastajan kertoman mukaan laadunvalvonta sellaisilla tilintarkastajilla, jotka eivät työskentele KHT-yhteisöissä tai tilintarkastusyhteisöissä, toimii niin, että vuosittain raportoidaan keskuskauppakamarille, minkä verran tilintarkastustunteja on ollut, tai minkä verran tilintarkastustehtäviä on ollut. Noin kuuden vuoden välein on laadunvalvonta, jossa keskuskauppakamarista joku toinen KHT-tilintarkastaja tekee noin päivän kestäväen laadunvalvontakäynnin. Yhden KHT-tilintarkastajan mukaan hänen kohdallaan tuossa tarkastuksessa 2010 syksyllä käytiin läpi tilintarkastusstrategiaa ja laadunvalvontaohjeistusta, jonka tilintarkastaja oli itselleen laatinut. Lisäksi käytiin läpi parin asiakkaan tilintarkastusaineistoa, ja millä tavalla tarkastus oli toteutettu näissä asiakkaissa. Yleisin lopputulos tällaisesta laatutarkastuksessa on, että hyväksytään kommentein, mihin tilintarkastajan pitää kiinnittää tarkemmin huomioita. Laatutarkastaja toimi asiallisesti; hänen huomionsa olivat hyviä ja hän antoi ymmärrettäviä ohjeita tulevaisuuden varalle.

Haastateltujen KHT- ja HTM-tilintarkastajien mielestä Keskuskauppakamarin laadunvalvonta on hyvä asia. Aiemmin KHT-yhdistys teki laadunvalvontaa. Tavallaan se oli itsevalvontaa, koska KHT:t ovat yhdistyksen jäseniä. Siksi laadunvalvonnan muutokselle oli konkreettinen tarve. Muuten laadunvalvontaperiaatteet ovat samat. Laadunvalvonta vain muuttui eri paikkaan. Nyt tämä uusi Keskuskauppakamarin yhteydessä toimiva laadunvalvontaryhmä on täysin riippumaton elin. Jonkin verran tilintarkastajat pelkäsivät, että jos laadunvalvonta muuttuu kokonaan viranomaisvalvonnaksi, niin käytännönläheisyys vähenee. Kun toinen tilintarkastaja tekee tarkastustyön, niin hän tietää, mitä työ on käytännössä.

4.3 Tilintarkastajajärjestelmän uudistaminen

Suomalaistaen tilintarkastusjärjestelmää haastatellut tilintarkastajat pitivät toimivana. KHT-tarkastajia valvoo Keskuskauppakamari ja HTM-tarkastajia paikalliset kauppakamarit. HTM-tarkastajilla on omat ohjesääntönsä. Suunnitelma olisi jatkossa keskittää yhdelle toimielimelle.

Tällä hetkellä ei ole yhtä koulutuslinjaa, vaan pohjakoulutus tilintarkastusalalle hankitaan ammattikorkeakouluissa tai kauppakorkeakoulussa. Kaikissa isoissa tilintarkastusyhteisössä on omaa tilintarkastajakoulutusta KHT-tilintarkastajatutkintoa varten. Myös HTM-yhdistykset järjestävät koulutusta. Mutta ainoastaan työn kautta pätevoidytään.

KHT- ja HTM-tilintarkastajien mielipiteet jakautuivat jonkin verran, kun kysyttiin, tuleeko Anderssonin ryhmän esittämä yhteinen ammattitutkinto toteutumaan. Ison tilintarkastusyhteisön KHT-tarkastaja ei usko toteutumiseen ainakaan lähitulevaisuudessa, koska myös KHT- ja HTM-yhdistysten yhdistyminen kariutui juuri kevään aikana. Toisaalta itsenäisesti toimivien haastateltujen HTM- ja KHT-tilintarkastajien mielestä tilintarkastajajärjestelmä tulee yhtenäistymään siihen suuntaan, kuin Andersson on esittänyt, että yhtenäisen ammattitutkinnon lisäksi erikoistuttaisiin eri osa-alueisiin moduulein. Ihan pienten yritysten kannalta tämä olisi hyvä asia, koska käytännössä HTM- ja KHT-tilintarkastajat tekevät niissä samaa työtä.

Samalla kysyttiin, että jos yhteinen ammattitutkinto tulisi, niin vesittäisikö se tilintarkastajien korkean ammattitaidon. Pohjoismaissa, lähinnä meillä Suomessa ei riitä, vaikka olisi tohtori, vaan tilintarkastajalla pitää olla kolme vuotta työkokemusta (aiemmin viisi vuotta) ja vasta sitten pääsee tenttiin. Esimerkiksi Yhdysvalloissa, jossa KHT-tarkastaja oli ollut 20 vuotta sitten, suoraan yliopistosta pääsi tekemään kirjallisen tentin ja sen jälkeen piti olla kolme vuotta töissä tilintarkastusyhteisössä, niin sai auktorisoinnin. Siis Yhdysvalloissa tentti ensin, sitten työkokemus ja kirjaimet. Suomessa se on toisinpäin, ensin töissä, sitten tentti ja jos pääsee läpi, niin kirjaimet.

KHT-tentistä pääsee 25 henkilöä vuodessa läpi ja se on liian vähän. KHT-tilintarkastajat eivät millään riitä tulevaisuudessa, jos taso pidetään noin korkeana, että tentistä pääsee vain muutama läpi vuodessa. Pk-yrityksiä on niin paljon. Kuitenkin lähinnä pääosin Helsingin seudulla tarvitaan pörssiyrityksiin KHT-tilintarkastajia. Pörssiyrityksissä katsotaan enemmän yhtiötä, koska siellä on paljon osakkaita. Maakunnissa on enemmän perheyrityksiä, joissa on ihan erilaiset tarpeet. Perheyrityksessä omistaja pitää huomioida eri tavalla. Haastateltu KHT-tilintarkastaja toteaa, että tulevaisuudessa tilintarkastusrajoja tullaan nostamaan, kuten nytkin on jo nostettu.

4.4 Tilintarkastusrajat

Voisiko tilintarkastusrajoja sitten edelleen nostaa tulevaisuudessa? Kun pieni yritys tarvitsee esimerkiksi lainaa, niin pankki edellyttää tilintarkastajan lausuntoa. Jos tilintarkastus joudutaan tekemään jälkikäteen pidemmältä ajalta, niin tilintarkastus tulee tarkastettavalle yhtiölle melko kalliiksi. Antaakseen lausunnon tilintarkastajan pitää katsoa yhtiötä päättynyttä tilikautta pidemmältä ajalta. Jos yhtiö on vähänkään monimutkaisempi, niin tarkastus pitää olla, koska silloin siinä on yksi tekijä lisää varmistamassa, että kaikki menee oikein. Kirjanpidon tehnyt tilitoimisto ei voi tarkastaa itseänsä. On hyvä, että on tilintarkastus, koska siinä on yksi taho enemmän huomioimassa yrityksen asioita. Se on tavallaan molemminpuolinen sparrauspaikka sekä kirjanpitäjän että tilintarkastajan.

Nykyistä järjestelmää, jossa tilintarkastuksen ulkopuolella ovat vain pienet yhtiöt, pidettiin haastatteluissa toimivana. Tilintarkastusrajojen nostamista ja tilintarkastusvelvollisuuden supistamista ei pidetty hyvänä ratkaisuna. Korostettiin, että tilintarkastus on ammattitaitoisen tilintarkastajan hoidossa.

KHT-tilintarkastaja kommentoi omana mielipiteenään, että olisiko Suomessa mahdollista pienempiin yhtiöihin soveltaa maailmalla käytössä olevaa ns. review-menettelyä. Suomessa on mahdollista pelkästään tilintarkastus, joka käsittää koko paketin alusta loppuun, eikä voi tehdä vain osittaista tarkastusta. Suomessa tilintarkastaja on aina tilintarkastaja, vaikka tekisi työtä vapaa-ajalla. Esimerkiksi kahden vuoden takaisessa TILA:n lausunnossa todettiin, että assistentit eivät voi käyttää tilintarkastajan nimeä. Myöskään asunto-osakeyhtiön toiminnantarkastaja ei ole tilintarkastaja, vaan tilintarkastaja on aina hyväksytty HTM- tai KHT-tarkastaja.

Maailmalla on tilintarkastus ja sitten on eri tasoisia review:tä. Review on sellainen, että siinä katsotaan yhtiön taseen luvut ja onko siellä vanhoja saamisia ja se on siinä. Esimerkiksi, jos suomalaisella konsernin emoyhtiöllä, jonka liikevaihto on 500 miljoonaa, on pieni miljoonan liikevaihdon tytäryhtiö Yhdysvalloissa, ja Suomessa halutaan varmistus siitä, että luvut perustuvat kirjanpitoon oikein, niin siitä pyydetään review. Jos Yhdysvalloissa pyytäisi tilintarkastuksen, se veisi aikaa ja tulisi kalliiksi, koska siellä pyydetään vahvistukset joka asiasta, käydään kaikki luvut läpi 2-3 henkilön voimin noin kolmessa viikossa. Mutta tällaista review-tyyppistä Suomessa ei ole.

Olisiko Suomessa mahdollista muuttaa lakia sitten näiltä osin, että review olisi mahdollista? Käytännössä ei ole kuitenkaan mahdollista, koska tilintarkastuslaki tulee direktiivistä. Suomessa on kyllä ns. varmennustoimeksiantoja esimerkiksi Tekes-tilitysten yhteydessä, jolloin tarkastetaan vain kyseinen tilitys. Tällaisista tehdään omat toimeksiantosopimukset ja vastuunrajoitukset ja katsotaan vain kyseinen osio. Muuten Suomessa tilintarkastus käsittää koko yrityksen toiminnot.

Minkälainen on sitten HTM-tarkastajien tilanne? Suomen HTM-tilintarkastajista yli puolet on melkein 60-vuotiaita. Uusia HTM-tilintarkastajia tulee noin 10 vuodessa, mikä on todella vähän. Käytännössä se tarkoittaa, että tulevaisuudessa pienet yritykset joko jäävät kokonaan ilman tilintarkastajaa tai siirtyvät KHT-tilintarkastajien tai yhteisöjen asiakkaiksi.

Pitäisikö sitten aktivoida nuoria lähtemään KHT-tilintarkastajiksi? Kyse ei ole siitä, koska viime vuonnakin tentissä oli noin 150 henkilöä, mutta he eivät vaan pääse tentistä läpi. Vaikka heitä olisi 500, ei läpäisseiden määrä kuitenkaan kasvaisi. Tarkoittaako se sitä, että kun pidetään KHT:n taso, niin vaatimustasoa ei voida laskea alaspäin? Tentti on kaksiosainen. Aiemmin molemmat osiot piti saada samalla kertaa läpi. Oli sellaisia henkilöitä, jotka aina pääsivät toisesta osiosta läpi, mutta eivät toisesta. Molemmat piti aina uusia, eivätkä he saaneet milloinkaan KHT-tenttiä läpi. Se on niin henkilökohtainen asia, oli henkilöitä, jotka osasivat asiat, mutta eivät välttämättä päässeet koskaan tentistä läpi. Toisilla taas ei ollut riittävää kokemusta, mutta pääsivät kuitenkin läpi heti. Nykyään kun toisen osion saa läpi, niin seuraavana vuonna voi yrittää toista osiota.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Pk-yrityksen tilintarkastus 2010-luvulla

Pk-yrityksen tilintarkastus on tärkeää tilinpäätöksen oikeellisuuden ja luotettavuuden varmistamiseksi. Tilintarkastus tukee yritysjohtoa ja valvoo osakkeenomistajien oikeuksia. Tilintarkastuksen avulla osakkeenomistajat saavat riippumattoman lausunnon siitä, miten yhtiön kirjanpito, tilinpäätös ja hallinto on hoidettu. Tilintarkastuksella on myös yhteiskunnallisesti vastuullinen asema. Tilintarkastaja toimii yleisen edun mukaisesti,

eikä pelkästään tilintarkastusasiakaan tarpeiden mukaan. Tilintarkastus käsittää lakisääteisen tarkastuksen. Sen lisäksi tilintarkastajalla voi olla tarkastusasiakkaan kanssa sopimukseen perustuvia tehtäviä esimerkiksi raportointitehtäviä.

5.2 Laadunvalvonta

Laatu tulee ammattitaidosta ja siitä että tilintarkastus tehdään lakien ja määräysten mukaan. Laatu on tasalaatuisuutta, että kaikki tilintarkastajat tekevät samoin. Tilintarkastus perustuu tilintarkastajan ennalta laatimaan tilintarkastussuunnitelmaan. Tilintarkastajan tilintarkastuksessa tekemillä työpapereilla pitää laadunvalvonnan päätyä samaa lopputulokseen kuin, mihin tilintarkastaja on päätenyt.

Tilintarkastuslautakunta TILA tulee todennäköisesti jatkossakin pysymään Keskukskauppakamarin yhteydessä. TILA toimii itsenäisesti ja se on viime vuosina kehittänyt toimintaansa ja saanut tunnustusta valvottavilta ja sidosryhmiltä. Anderssonin raportin mukaisesti TILA on valmis kehittämään toimintaansa edelleen jaostoina.

5.3 Tilintarkastajajärjestelmä

Käytetään ainoastaan ammattitilintarkastajia HTM- ja KHT-tilintarkastajia. Anderssonin mukaan jatkossa erikoistutaan eri moduuleihin. Vaikka tilintarkastaja pitää ammattitaidostaan huolta kouluttautumisella, niin yksi ihminen ei voi kuitenkaan kaikkea hallita. Vasta käytäntö osoittaa, voidaanko uudenlaiset osaamisvaatimukset liittää hyväksymisvaatimukseen toimivalla tavalla niin, ettei esimerkiksi julkishallinnon tilintarkastukseen tähtäävälle hakijalle IFRS-standardeja ja corporate governance osaamisvaatimuksista muodostu vaikeutusta.

Kolmen tilintarkastajakategorian järjestelmä, jossa ensimmäinen porras perustuisi nykyiseen HTM-hyväksymiseen, on tarkoituksenmukainen ratkaisu ainakin niin kauan kuin Suomessa pieniltäkin yrityksiltä edellytetään lain nojalla tilintarkastusta ja kuntakonsernit ovat kattavan tilintarkastuksen kohteena. Muutokset tilintarkastusvelvollisuuden laajuudessa voivat antaa tulevaisuudessa aiheen yhden portaalan tilintarkastajajärjestelmään. (Andersson 2010.)

Taloushallintoliitto on myös antanut lausuntoja tilintarkastajajärjestelmän uudistamisesta ja pitää hyvänä HTM-tilintarkastajien käyttöä pienemmissä yrityksissä. Taloushallintoliitto ei kannata review-tyyppisiä järjestelmiä Suomessa.

Opinnäytetyöllä saatiin syvällisempää tietoa tilintarkastusprosessin eri vaiheista, tarkastuksen suunnittelusta, toteuttamisesta ja raportoinnista. Aihe oli hyvin ajankohtainen laadunvalvonnan ja tilintarkastajajärjestelmän osalta. Pk-yrityksen tilintarkastuksen teoriaosio sisälsi tilintarkastuksen lakisääteisen osuuden ja prosessin kuvauksen sekä laadunvalvonnan että tilintarkastajajärjestelmän kuvauksen.

Samalla opinnäytetyöllä haluttiin havainnoida yritysmaailmassa tällä hetkellä vaikuttavia ajankohtaisia asioita. Teoriasta, laadullisista asioista ja tilintarkastajien haastatteluisista yhdessä syntyi ajankuva, jonka avulla pystyi näkemään, minkälaista pk-yritysten tilintarkastus on 2010-luvun Suomessa. Työssä ei tyydytty pelkästään kirjoitettuihin teksteihin. Kaiken kaikkiaan tutkimus toi konkreettisesti esiin dokumentointien, lakien ja määräysten merkityksen tilintarkastustyössä. Myös sen, kuinka tärkeää on tilintarkastajan työpapereiden ja muistiinpanojen tekeminen. Samalla tavalla taloushallinnon puolella päivittäisessä kirjanpitytyössä tilitoimistossa näitä tarvitaan.

Sekä tilintarkastus- että kirjanpitytyössä, kun kirjoittaa asiat muistiin, joutuu selvittämään asian itselleen, ja tämän ajatustyön pohjalta syntyy ratkaisu johonkin esimerkiksi hankalaan verotukseen liittyvän asian tulkintaan. Kaikessa työssä jopa luovassa työssäkin tai innovaatioiden etsimisessä korostuu huolellisen pohjatyön ja kirjoittamisen, dokumentoinnin merkitys. Opinnäytetyön tekemisessä on näin, että kun on riittävän kauan pohtinut asioita eri näkökulmista, teorian, lehtiartikkeleiden, käytännön työn, keskustelujen, haastattelujen ja havainnoinnin kautta, niin löytyy asian ydin, mistä voi syntyä uusi kehittämiskohde ja voi nähdä lähitulevaisuuteen, miten asia etenee.

Tilintarkastustyö on asiakaspalvelua samoin kuin kirjanpitytyökin. On tärkeää olla vuorovaikutuksessa ja keskustella asiakkaan kanssa. Haastatteluissa tuli esiin tilintarkastuksen keskeiset periaatteet, jotka takaavat tilintarkastuksen luotettavuuden ja korkean laadun. Tilintarkastaja noudattaa ammattieettisiä periaatteita, pitää yllä ja kehittää ammattitaitoaan, noudattaa hyvää tilintarkastustapaa, huolehtii työnsä laadusta, on riippumaton, pitää salassa tietoonsa saamat asiat, antaa yhteisön hallitukselle tarvittavia tietoja pörsyhtiössä.

Haastatteluissa pyrittiin melko vapaamuotoiseen teemahaastatteluun ajatuksella, että tilintarkastajat kertoisivat ajankohtaisia huomioita alan kehittymisestä vapaasti. Kuitenkin pyrittiin pysymään tutkimuksen pääteemoissa, tutkimusongelmissa ja säilyttämään niissä neutraalin haastattelijan roolin. Aihealue liikkuu oman ammattini kirjanpidon piirissä, mutta juuri laadunvalvonnasta ja tilintarkastusprosessista minulla ei etukäteen ollut tietoa. Joka haastattelussa kysyttiin samoja asioita. Välillä pyrittiin provosoimaan haastateltavia kommentteilla, jotta asioille olisi löytynyt lisää ulottuvuuksia.

Myös kirjanpidon puolelta pyrittiin etsimään kehittymistä vaativia osa-alueita. Tilintarkastajat olivat vastauksissaan ehkä liiankin hienotunteisia, kun kysyttiin, miten kirjanpitäjän, haastattelijan, henkilökohtaisesti pitäisi parantaa omaa työtä. Joitain asioita tuli esille, mutta olisi ollut toivottavaa, että tilintarkastajat olisivat kommentoineet tai antaneet kritiikkiä rohkeammin. Silloin kehityskohteita olisi löytynyt enemmän.

Laadulliset kysymykset ovat aina ajankohtaisia kaikilla toimialoilla. Hienointa tässä tilintarkastuksen tutkimisessa opinnäytetyössäni oli kuitenkin se, kuinka tunnollisesti ja luotettavasti kaikki haastatellut tilintarkastajat suhtautuvat työhönsä. Se on erityisesti niin kunnioitettavaa, kun ajatellaan, miten kovat arvot meillä käytännössä on businessmaailmassa Suomessa tällä hetkellä. Tilintarkastajien ammattikunta todella herättää luottamusta. On hienoa, kuinka sitoutuneita he ovat tilintarkastustehtäviinsä ja miten perusteellisesti he hoitavat tilintarkastustoimeksiantonsa, vaikka vaativuus ja työn määrä koko ajan lisääntyy. Haastatteluista joku sanoi yhteiskuntavastuusta. Tilintarkastajat todella hoitavat omalla osuudellaan yhteiskuntavastuun.

6 YHTEENVETO

Kokonaisuudessaan voi todeta, että Suomen tilintarkastusjärjestelmä on ollut hyvä ja toimiva. Laadunvalvonnan uudistaminen on parantanut tilintarkastusten laatua. Tilintarkastus on ja sen tulee myös tulevaisuudessa olla ammattimaista ja korkeatasoista. Se tarkoittaa ainoastaan hyväksytyjen tilintarkastajien käyttöä. Väistämättä kehitystä tulee tapahtumaan niin, että päällekkäisiä toimintoja (HTM- ja KHT) ja organisaatioita tullessaan poistamaan. Käytännön syistä, ja HTM-tilintarkastajien vähentyessä tilintarkastajajärjestelmä tulee yhdenmukaistumaan niin, että jatkossa olisi yksi yhtenäinen ammatti-

tutkinto, jossa erikoistuttaisiin eri moduuleineen. Yritykset siirtyvät isompiin tilintarkastusyhteisöihin asiakkaiksi. Laatu tulee olemaan korkealla tasolla.

Pk-yritysten tilintarkastus perustuu samoihin hyvän tilintarkastustavan mukaisiin käytäntöihin kuin isompienkin yhtiöiden tilintarkastus. Laatukäsikirjat ja ohjeistukset tukevat tilintarkastusprosessia. Pk-yritysten tilintarkastus perustuu tilintarkastajan ennalta laatimaan tilintarkastussuunnitelmaan, jossa riskit on määritelty tarkoin. Liiketoiminnan lisäksi keskeistä on huomioida omistajayrittäjän ja omistajien talouden kokonaisuus. Yrityksen tilintarkastajan kuten myös kirjanpitäjän on ymmärrettävä kyseisen asiakasyrityksen toimialan olennaiset piirteet.

Tilintarkastaja näkee tarkastustyössään yrityksestä monia asioita ja hänen hyvä tavata asiakas ja keskustella yrityksen tulevaisuuden suunnitelmista. Tapaamisessa asiakkaan toimitiloissa voi tulla esiin sellaisia asioita, joita ei pelkistä papereista näe. Tilintarkastajalla aivan kuten kirjanpitäjälläkin on oltava aktiivinen rooli, halu ja kyky tunnistaa ja kysyä asioita asiakkaan aineistosta. Kun tilintarkastaja huolehtii jatkuvasta ammatillisesta koulutuksestaan, hän havainnoi myös verotus-, osakeyhtiö- ja muiden lakimuutosten konkreettiset vaikutukset asiakasyrityksen toiminnalle ja taloushallinnolle.

Kaikki haastatellut tilintarkastajat olivat sitä mieltä, että asiakkaan konsultointi on tärkeää. Konsultoinnissa voi kertoa asiakkaalle eri vaihtoehtoja niin, että asiakas itse kuitenkin tekee päätökset. Tilintarkastaja ei voi päättää asiakkaan puolesta eikä määrätä, miten pitäisi toimia. Syvällisemmässä konsultoinnissa täytyy käyttää kuhunkin erityisalueeseen esimerkiksi verokonsultointiin erikoistunutta asiantuntijaa jostakin isosta tilintarkastusyhteisöstä.

Pk-yritystoiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi olisi tärkeää, että Suomessa saataisiin pk-yrityksissä sukupolvenvaihdoksia aikaan. Positiivista on, että on tullut nuoria yrittäjiä, jotka suhtautuvat yrittäjyyteen ennakkoluulottomasti. Näin yrittäjyys jatkuu Suomessa.

2010-luvulla sähköisyys tulee entisestään lisääntymään taloushallinnossa. Se parantaa ja nopeuttaa prosesseja. Erilaiset yhteensopivat sähköiset järjestelmät; myyntilaskutus, perintä, ostolaskujen kierrätys, kirjanpito ja palkkahallinto on kyettävä järjestämään toimivasti sähköisesti kustannustehokkaaseen hintaan. Taloushallinnon ammattilaisten,

tilintarkastajien ja pk-yritysten vastuuhenkilöiden IT-tieto-aidot on oltava huippuluokkaa. Parhaimmat taidot ja toimivimmat järjestelmät tuovat kilpailuedun.

Kansainvälisyys tulee näkymään yhä enemmän. Suomalaiset yritykset toimivat globaalisti ja Suomeen tulee koko ajan lisää ulkomaisia toimijoita. Taloushallinnon ammattilaisten kielitaitojen on oltava kunnossa; erityisesti englannin, ruotsin, venäjän, saksan, ranskan ja kiinan osaamisesta olisi etua. Verotuskysymysten, kuten tuloverotuksen ja arvonnäisäverotuksen hallinta kansainvälisissä tilanteissa vaatii korkeaa ammatillista osaamista. Suomeen tulevia ulkomaisia toimijoita, sekä yrityksiä että ulkomaista työvoimaa, täytyy ohjata toimimaan Suomen lakien mukaan oikein.

Verohallinto on huolissaan harmaan talouden lisääntymisestä. Tutkimuksen haastatte- luissa myönnettiin, että harmaata taloutta saattaa jonkin verran esiintyä rakennus-, ravintola- ja autokauppa-aloilla. Kuitenkin parantuneet kassajärjestelmät, korttimaksut ja käteisen rahan määrän väheneminen estävät harmaan talouden syntymistä. Jos pk-yritys maksaa palkkoja työehtosopimusmääräysten mukaan, ei harmaata taloutta siellä pitäisi olla.

Harmaan talouden torjunnassa lainsäätäjän ja verottajan olisi hyvä ennemmin tarjota ”porkkanaa niille, jotka toimivat oikein, eikä pelkästään keppiä, niille, jotka toimivat väärin” totesi osuvasti haastateltu KHT-tilintarkastaja. Verotuksen voimakkaasti lisääntyneen sanktiokäytännön sijaan voitaisiin keskittyä ennaltaehkäisevään toimintaan. Kysymys kuuluukin, miten lakeja ja määräyksiä tulee kehittää 2010-luvun Suomessa niin, että ne edistävät vastuullista yritystoimintaa.

Pk-yritysten tilintarkastuksissa esiin tuleva negatiivinen ajan trendi on kaikenlainen oman edun tavoittelun lisääntyminen. Yrittäjäomistaja saattaa laittaa kirjanpitoon omia yksityisiä kulujaan yrityksen kuluina. Isoissa tilitoimistoissa tämä on vähentynyt, mutta pienten tilitoimistojen asiakkaissa tämä on yleisempää.

Ajan trendeistä keskeisenä nousee esiin yhteiskuntavastuun kantaminen. Se tarkoittaa nyt ja tulevaisuudessa kestäväen kehityksen periaatteiden mukaista toimintaa yrityksissä. Pk-yrityksen on toimittava vastuullisesti. Ympäristöarvojen lisäksi yrityksen on huomi- oitava eettiset arvot, oikeudenmukainen henkilöstöpolitiikka, koko tuotantoprosessi, alihankintaketju ja yhteistyökumppanit myös tilitoimisto ja tilintarkastus sekä sidos-

ryhmät. Verot, palkat ja lakisääteiset vakuutukset on maksettava. Yhteiskuntavastuun kantaminen ja sitä kautta positiivisen imagon saavuttaminen on tulevaisuudessa pk-yrityksen toiminnan jatkumisen elinehto. Tilintarkastus on pk-yrityksen toiminnan laadunvalvontaa.

LÄHTEET

Painetut

Heikkilä, Tarja 2004. Tilastollinen tutkimus. 5. uudistettu painos. Edita Prima Oy, Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2002. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Uudistettu painos. Tammi, Helsinki.

Horsmanheimo, Pasi & Steiner, Maj-Lis 2008. Tilintarkastus - asiakkaan opas. 3. painos. WSOY, Helsinki.

Horsmanheimo, Pasi & Kisanlahti, Timo & Steiner, Maj-Lis 2007. Tilintarkastuslaki – kommentaari. 1. painos. WSOY, Helsinki.

KHT-yhdistys- Föreningen CGR ry. Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2007. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Mähönen, Jukka & Säiläkivi, Antti & Villa, Seppo 2006. Osakeyhtiölaki käytännössä. WSOY Bookwell Oy, Juva. Tuomi, Jouni & Sarajärvi 2003.

Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. 1.-2. painos. Gummerus, Jyväskylä.

Osakeyhtiölaki 2006. OYL 21.7.2006/624.

Tilintarkastuslaki 2007. TTL 13.4.2007/459.

Tilintarkastusalan tulevaisuus – enteitä vai ennusteita. Tilintarkastus-Revision 2007. 1/2007.

Painamattomat

Laadunvarmistus 2011. Luettu 6.12.2011. <<http://www.htm.fi/valvonta/laadunvalvonta>>

Laadunvarmistuksen valvonta 2011

<<http://www.keskuskauppakamari.fi/Palvelut/Asiantuntijapalvelut/Tilintarkastus>>

Laaduntarkastukset vuonna 2011. Luettu 6.12.2011

<<http://www.tilintarkastuslautakunta.fi/Laadunvarmistus2/Laadunvarmistuksen-vuosiohjelma/Laadunvarmistuksen-vuosiohjelma>>

Tilintarkastuksen siirto merkitsisi huonompaa, kalliimpaa ja jäykempää järjestelmää 2011. Luettu 6.12.2008.

<<http://www.keskuskauppakamari.fi/Media/Tiedotteet/Tilintarkastuksen-siirto-merkitsisi-huonompaa-kalliimpaa-ja-jaykempaa-jarjestelmaa>>
Tilintarkastus 2009. Luettu 30.9.2009. <<http://www.tem.fi/index.phtml?s=948>>
Työ ja yrittäjyys 2008. Luettu 6.12.2008.
<http://www.tem.fi/files/20315/TEMjul_25_2008_Tyo_ja_yrittajyys.pdf>
Tilintarkastajajärjestelmän uudistaminen 2010. Luettu 16.5.2010.
<http://www.tem.fi/index.phtml?93586_m=96072&s=2584>
Lehdistötiedotteet 2009. Luettu 31.10.2009.
<http://www.keskuskauppakamari.fi/kkk/media/tiedotteet/2009_lehdistotiedotteet/fi_FI/1242192207582/>
Tilintarkastus 2009. Luettu 30.9.2009. <<http://www.keskuskauppakamari.fi/Tietoameista/Kauppakamarit/Palvelut/Tilintarkastus>>
Uusi tilintarkastuslaki 2009. Luettu 30.9.2009.
Uusi tilintarkastuslaki 2010. Luettu 6.12.2011.
WSOYPro 2011. Luettu 20.7.2011.
PK-yritys 2011. Tilastokeskus. Luettu 6.12.2011.
<http://www.stat.fi/meta/kas/pk_yritys.html>

Haastattelut

KHT-tilintarkastaja 2011. Helsinki, 8.4.2011.
KHT-tilintarkastaja 2011. Helsinki, 26.4.2011.
HTM-tilintarkastaja 2011. Helsinki, 28.4.2011.
HTM-tilintarkastaja 2011. Helsinki, 13.5.2011.
KHT-tilintarkastaja 2011. Jyväskylä, 13.9.2011.